

НА ЗАХІД

ВІА ДНІПРА

оповідання

катерина штуль

diasporiana.org.ua

Katheryna Sztul

NA ZACHID VID DNIPRA

Opovidannia

Мовний редактор — Серафима Волошин-Глобенко
Мистецьке оформлення і обкладинка —
мистця Темістокля Вірсти
Авторські права застережені

Verlag DNIPROWA CHWYLA, München 1970

Druck: „Logos“ G.m.b.H., 8 München 19, Bothmerstr. 14.

Катерина Штуль

НА ЗАХІД ВІД ДНІПРА

Оповідання

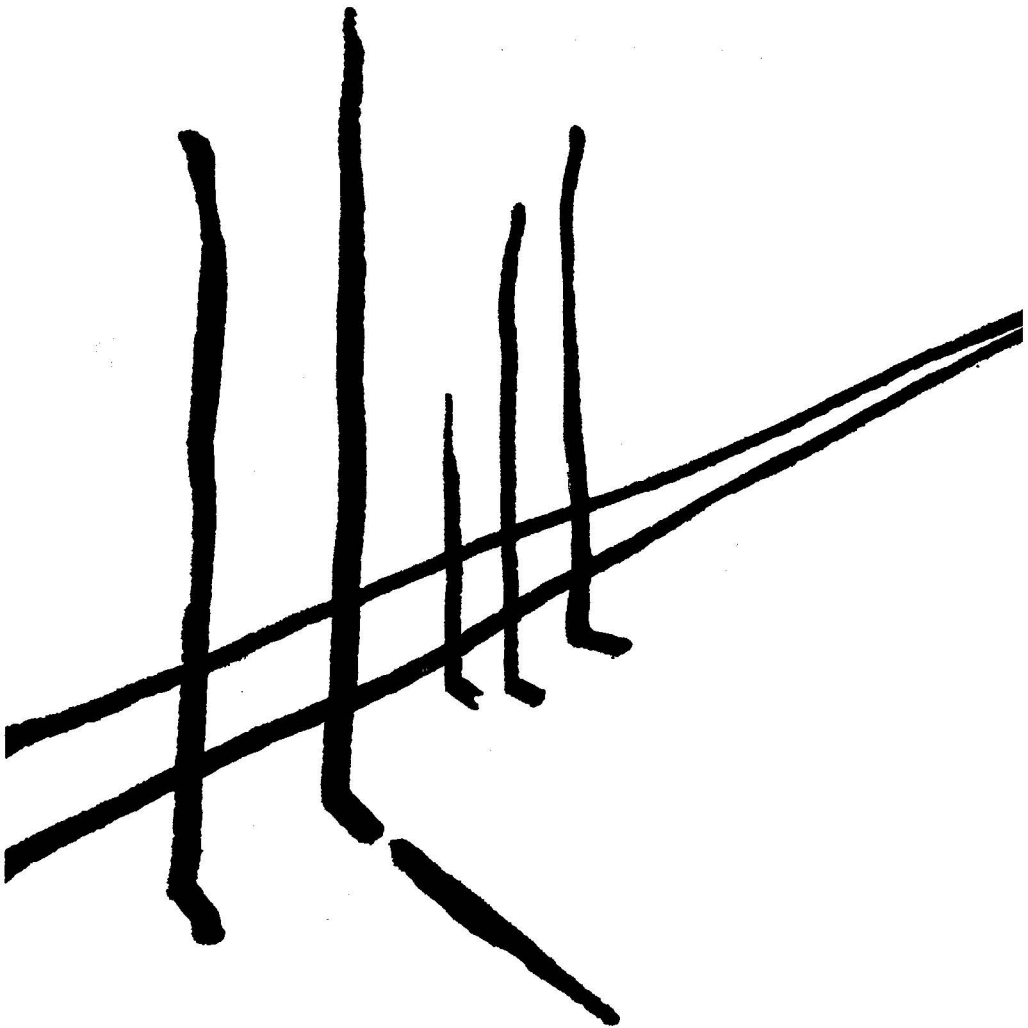
diasporiana.org.ua

Видавництво «ДНІПРОВА ХВИЛЯ», Мюнхен 1970

Пані Ліді Бурачинеській присвячую

Автор

СЛАВОЧКИ

В житті Славочки сьогодні важливий день. Вона вперше йде з мамою до крамниці з іграшками. За великою лялькою. У неї є багато іграшок. Між ними є й маленькі ляльки. Але такої великої, справжньої, що їх мами возять у візочках, у неї нема. Від самого ранку вона тішиться. Бігає за всіма й щебече, щебече: «Я буду мати ляльку, справжню ляльку, от таку велику», й при тому розводить свої грубенькі рученята.

Коли прийшов довгожданий час, Славочка побігла до шафи за своєю святочною сукеночкою і попросила щоб їй допомогли її вдягти. Але не встигли ще застібнути останнього гудзика, як вона вирвалася з-під рук і побігла до великого дзеркала. Там, споважніла, і як справжня жі-

ночка, уважно оглядала себе. Опісля витягнула пальчик до свого відображення й, щасливо розсміявшись, сказала: «Правда, мамо, що Славка хороша і ляля схоче піти до нас?» Гірше йшло при вдяганні светрика, бо Слава через хвилювання ніяк не могла попасти рученятами до рукавів, аж мама розгнівалася. На вулиці не було краще. Славочка рішила йти по ляльку своїм святочним кроком — навшпиньки. Жодні наші намовляння не допомогли: вона, міцно вчепившись за нас рученятами, йшла на пальчиках, мов танцюристка.

Так ми з таким розтанцьованим метеликом увійшли до крамниці. Тут Славочка не захотіла дивитися на жодні інші іграшки, а заявила: «Ходім скоро до ляльок». Але коли опинилась перед десятками виставлених в ряд ляльок — вона явно розгубилася. Стояла тихо, з напіврозтуленим ротиком, тільки здивовані оченята бігали невтомно. — Аж стільки ляльок разом вона собі не уявляла. І таких різних! А вони — чорняві, біляві, чи золото-голови, з довгим гладким чи коротким хвилястим волоссям — дивились на Славу блискучими очима й усміхались.

Довго стояла Славочка мовчки. Нарешті мама запитала: — Яка ж тобі, доню, найбільш подобається?

Славочка на мить відірвала очі від ляльок, глянула на маму й серйозно відповіла: «Але ж, мамо, усі».

— Так, вони усі хороші. Але, дитино любя, ми можемо взяти з собою тільки одну. Яку хочеш, навіть найбільшу.

Славочка знову відірвала оченята від ляльок і упевнено заявила:

— Однієї не хочу. Ці ляльки усі гарні і я хочу мати всі.

Я дивлюсь на Славочку, слухаю її слова. Вони луною щораз голосніше повторюються в темних закутках моєї душі й виривають з неї давно забутий спогад.

*

Вечірні ~~расні~~ світла ~~незнаного~~ міста ~~разять~~ очі ~~іншої~~ Славочки. Вона йде дрібненьким кроком з міцно затисне-

ним кулачком у маминій долоні. Друга її рука ув'язнена у великій засмаглій руці дяді, якого мама каже їй називати татом. Славочка поглядає на цю сильну руку з золотим широким перстеном і ніяк не може вийти з дива, що такий великий, смаглявий пан може бути її татом. Він щось мамі оповідає низьким оксамитним голосом. Цей голос дуже подобається Славочці, хоч вона й не може збагнути, про що вони говорять. Часом вони всі зупиняються коло вітрин освітлених крамниць і разом розглядають їх. Але Славочку це не бавить. Вона все ще не може усвідомити собі, що вони з мамою не мусять вже боятися. Перед очима в неї все ще ця страшна довга ніч, коли вони йшли до тата.

Вони їхали весь день драбинястим возом з незнаним їй чоловіком. Надвечір опинились у великій хаті. Вона була з кругляків і небілена. Під дверима стояли в ряд рушніці. Мама говорила про щось з двома чоловіками, показувала на Славу й плакала. У хаті була ще жінка. Вона посадила Славу на лаві коло стола. Запалила лямпу, поставила її на столі й принесла Славі горнятко молока. Славочка пила тепле молоко й дивилась, як весело танцює вогник лямпи. Їй конче захотілось згасити цей рухливий язичок. Вона наповнила повітрям щічки і з усієї сили дмухнула. В хаті стало темно, тільки з пічки жевріло червоним світлом. Славочка злякалась, що на неї будуть гримати, але ніхто їй не докоряв і жінка зразу засвітила лямпу та навіть погладила Славу по голівці.

Коли на дворі стало вже зовсім темно, мама вдягнула Славочку й вони пішли з одним із чоловіків. Було темно і страшно, хоч мама й тримала міцно Славу за руку. Вони йшли по розмоклій ріллі і дуже скоро черевички Славочки стали чвакати водою. Їй було холодно в ніжки і вона почала тихенько плакати. Тоді чоловік взяв її на руки, але це було ще страшніше, бо не було маминої руки. Ніч була така темна, що Славочка не бачила мами, яка йшла побіч. Її огортав ляк, що мами нема й вона пошепки питала:

— Мамо, ти тут?

Мама також пошепки відповідала: «Тихо, доню, бо почують». Від такого маминого запевнення їй ставало ще більш боязко, хоч і не знала, хто має їх почути. Вона перетворювалась вся в слух, щоб чути мамині кроки. Але коли вони зливались в одне з чоловічими, їй здавалось, що мама зникла й вона з плачем шепотіла:

— Мамо? Де ти?

Коли вони дійшли до річки, стало ясніше, бо на небі зійшли зірки. Вони затримались і мама пошепки про щось радилася з чоловіком. Потім розстелила хустку на землі й посадила Славу.

— Славочко, моя дитинко, це річка Збруч і на другому боці тато. Але річка глибока й дядя боїться, що я сама не зможу її перейти. Він піде зо мною, а потім повернеться по тебе.

— Мамо, мені лячно, я не хочу лишатися — благала Славочка.

— Славочко, дитино моя, не бійся. Тебе Бозя стереже. Бачиш, було темно, а тепер скільки зірок запалилось на небі. Він ними дивиться на тебе. Сиди тут тихенько й нікуди не йди. Дивись на небо й рахуй їх. Поки всі перерахуєш, то дядя прийде й тебе забере. Перехрестила, поцілувала й зникла з чоловіком в темінь. Славочка чула їхні кроки, пізніше плюскіт води, який скоро віддалився. Стало тихо і лячно. Славочка піднесла голівку. Небо було всіяне блискучими цяточками. — Це Бозя дивиться на мене й береже — повторила вона мамині слова. — Один, два, три... дійшовши до десятих, Славка злякано затрималась. — Ой, вона вміє рахувати тільки до десяти. Що ж буде? Як вона їх всі перерахує? — І гіркі сльози покотились по її щічках. Але розтираючи їх кулачками, вона догадалась, що може рахувати кожного разу від початку й за кожних десять зірок затискати один пальчик на руці. Як мама прийде, то вже Слава скаже скільки нарахувала зірок. Вона перестала плакати

й завзято почала рахувати. Раз... два... три... десять — один пальчик. Раз... два... три...

На другому боці тата не було. Вони ще довго йшли до якоїсь хати й там чекали, заховані на запічку, де сушилася квасоля. Мама часто плакала, а тітка, яка ними опікувалась, все потішала: — Не бійтесь, пануньцю, ваш пан ось-ось прийде.

І одного ранку ввійшов до хати отой пан. Мама скрикнула й осунулась на лаву. Пан схопив кухликом води з відра, що стояло коло дверей, і подав мамі. І тоді Слава побачила на його засмаглий руці широкий золотий перстень. Це був її тато. Славочка недовірливо піднесла голівку й щасливо усміхнулась. — Так, він з ними, оцей великий тато. Славочка його любить, бо їй добре з ним і безпечно.

Коло крамниці з іграшками вони довше постояли й увійшли до середини. Ярке світло змусило Славочку заплющити очі й коли вона їх відкрила, то з ними відкрився й її ротик від здивування. Гарно вдягнені барвисті ляльки стояли навколо неї в коробках. Продавець поставив Славу на ослінчик, щоб їй було краще видно. За кілька хвилин мовчанки, мама запитала.

— Донцю, яку лялю виберемо?

Довго ще Славочка розглядала ляльок. Всі вони були гарні й цілком не схожі на її із шматок зроблену Нюньку. Це не ляльки — це царівни з казок, які їй читала мама. Вони такі гарні й так чудово одягнені. Вона у нікого не бачила таких ляльок. Це царівни...

Славочка попросила, щоб її зняли з ослінчика.

— Яку ляльку, хочеш, донечко, щоб ми взяли з собою? — запитав її тато.

Славочка ще раз оббігла оченятами по ляльках і цілком серйозно сказала:

— Жодної, тату. Вони надто гарні. Я подивилась і вистачить, ходімо вже звідси.

р и б а

Невеличка затишна затока, оточена стрімким берегом, розкритою мушлею простяглась до сонця. А воно вже гралось в піджмурки з Монте Капане.

Море — безпорадний в'язень вічного ритму — все більш та більш хвилювалось. Нервовими, незчисленими пальцями чіплялось за нагрітий пісок. На мить застигло на ньому, ніби шукаючи сили, але не знайшовши її, знеможено відпливало, залишаючи по собі мокру пінисту коронку сліду. Білі торочки, поспішно перешіптавшись між собою, з скорботним зітханням всякали в пісок, вертаючи в ньому безліч дірочок. І коли звільнені зернятка піску інертно зливались в золотисту паруючу поверхню, море знову кидалось на берег, ніби лупцьоване невгамовним батоном якогось велетня.

Пляж опустів. І не було вже кому дивуватися цією парнаментною грою ув'язненої стихії. На самому краю затоки, під скелею розкинулась горілиць молода пара, але вона була зайнята собою. Скісні промені сонця спинились на їх загорілих тілах, пестливо покривали їх тремтячою позолотою, ніби ізолюючи від усього. Осторонь них білявий хлопчина нетерпляче тупцював в мілкій прибережній воді, вимахуючи руками до чорної цятки, що наближалась.

І коли нарешті з прибережної води виринула постать юнака, хлопчина кинувся до неї з докорами.

— Ах, де ти так довго пропадав? Я вже боявся, що не повернешся, що вже лишишся зі своїми рибами. Мені вже й плакати хотілось.

— Ну й чого? Ти ж знаєш, що я глибин не боюся. От бачиш, там напроти острів скель? Під однією я відкрив печеру. Що за краса!

— Що? Може знайшов свою рибу? Ну, кажи ж скоріше! Бачив її?

— Та почекай, дай віддихатися. Я сьогодні, правду кажучи, стомився.

Вони вийшли з води і хлопчина кинувся на коліна, щоб скинути плавки з ніг юнака. Відразу ж встромив в них свої тоненькі ноженята та з трудом, похитуючись з боку на бік, як незграбне каченя, почалапав до води. Але скоро, знеохочений цим незручним тягарем, вискочив з них. Надбігаюча хвиля з пристрасстю кинулась на здобич, взяла на свій хребет та радісно жбурнула нею на берег. Хлопчина скоренько схопив плавки, побіг знову з ними в воду, довго полокав і витрушував.

Юнак, відклавши на бік свої «причандали»: бутлю з киснем, маску та гарпунець, дивився в блакитну далечінь і відпочивав. Краплини води, видані на ласку сонця, тремтіли прозорими кульками на бурштині мускулястого тіла, розплющувались, висихали, залишаючи солоні цятки.

Хлопчина з плавками під пахвами вернувся на берег і сів коло нього.

— Ну що? Знову не бачив її? — спитав він цілком спокійно.

— Ні, ще ні. Але я певний, що одного дня вона припливе до мене, горда і хвиляста.

— І ти її зловиш на свій гарпунець?

— О, ні. Це ж моя царівна, і її царство, це морська глибина, а не мій акваріум, скворода чи казанок. Вона житиме вічно, бо зачаровані її гордою поставою та надзвичайною красою, всі хижачки тримаються осторонь. Я хочу хоч раз її побачити, покласти мою руку на її синьо-чорну оксамитну гривку і так плисти за нею аж до безтями в її царство водних глибин.

— О, як би я хотів бути з тобою! Як виросту і перестану хворіти, ти мене візьмеш зі собою? Правда? — закліпали проханням очі з-під руської гривки.

— Ну, як виростеш, то навіть сам попливеш, без мене.

— О, ні, я хочу, щоб ти мені її показав. Я без тебе не хочу! Ти ж казав, що ти мій друг.

— Так. Я твій друг. А ти мій «дружок пшеничний» — розсміявся юнак, обнявши хлопчину.

— Розкажи мені ще раз, яка вона. Ти казав, що вона синя, вся синя як море?

Розігріта, пухната щічка діткнулась холодного плеча і юнак ближче пригорнув хлопчину до себе.

— Ні, вона, як волошки, що ще вогкі по дощі. Але де я тобі тут на Ельбі волошки покажу?

— Антоніно-дяболіно, ти йдеш чи ні додому! Треба тобі спеціальних посланців посилати? — нараз залящав по плечах сердитий голос. Оглянулись. На найближчій скелі високе, худорляве дівча вимахувало руками.

— Ой, дасть тобі мама, ой, дасть! — залунало ще звично.

— Ой, це Сандра, — зірвалося хлоп'я. — Маєш плавки, — ти так довго засидівся у своїх риб, що я запізнився. Ти будеш завтра? Правда? — недочекавшись відповіді, побіг піском до стежки.

— Ще й справді, дасть мені мама, ой дасть — проворкотало хлоп'я, підіймаючись по крутій стежці на гору.

*

Юнак розпластався на піску, який любовно туливсь до його нагрітого тіла. Сонце всякало в пори, проникало скрізь, розливалось пристрасно по тілі, пучніло під спаленою поверхнею губ, залазило жовтими, миготливими кружельцями під повіки. Не заспокоївшись цією грою, зібрало всі свої сили та шкварнуло по п'ятах, аж здавалось, що ось дим з них піде і запахне горілим м'ясом. Юнак дрімав, упоєний теплом, та час від часу нервово підтягав ноги, ніби намагаючи сховати в пісок розпечені стопи.

Море відплило далеко й іскристо сміялось з витівок сонця, пересипуючи на горизонті свою сріблясту луску. Вогкий пісок сушив свої брунатно-зелені водорості, підсмажував фіолетові черепашки, мініатюрні червоні краби, драглисті опалові медузи, м'ясисті морські зірки. Над пляжем стояв згущений аромат морської кухні.

Антоніно, назбиравши повний кошик фіолетових та жовто-кремових черепашок, далеко під скелею укладав на піску рибу. Велику. Завбільшки, як він сам. Фіолетовими черепашками закінчував контур. Вона вийшла досить грубенька, з сильним трикутником хвоста, що врзувався в м'який овал. Хлопчина так захопився своєю роботою, що сині штанята злізли та бовтались між ногами, виставивши на немилосердне сонце білу смугу поясниці. Спітніла обстрижена голівка моталась в такт рук від розсипаних черепашок до риби. Час від часу, він, витираючи піт з лиця, розмазував по ньому пісок, що змішаний з потом, зливався в руді плями ластовиння.

Голова вийшла гарна, вся фіолетова, блискуча. Відскочив на бік, подивився, і знову почав виповнювати тубулб. І ще, і ще, закопошилися руки від черепашок до риби. Зручно, як луску, укладав він їх блискучими рядочками. Коли дійшов до хвоста, пригадав собі, що він

має бути жовтий. Обома руками почав розкидати назбирані черепашки, щоб вибрати потрібні. Закінчивши роботу, хвилинку постояв, дивуючись своїм ділом, і явно задоволений, побіг до юнака. З розгону гепнувся на його розігріті плечі, скрутився калачиком і скотився по них аж поза п'яти в пісок.

— Ну, ти справді капосна дитина! — скрикнув юнак. — Всі ребра мені поторощив, ще й гарний сон мені перебив!

— А що снилось? Скажи!

— Звісно що! Моя риба!

— Ну, то не гнівайся на мене. Вона тут. Ходи, я тобі її покажу. Ходи зо мною, ходи — тягнуло хлоп'я за бронзову руку, покриту чорним мохом.

Юнак присів під скелею і дивився на виложену рибу.

— Ну, що, подібна?

— Ти знаєш, подібна. Формою подібна. Але ж дивись! Ти забув їй зробити плавці й гривки в неї аж дві: одна довга й хвиляста, йде від голови аж до хвоста, неширока. От така — юнак почав скоро докладати маленькі, майже чорні черепашки.

— І під животиком також, але починається нижче, от аж коло самого хвоста, — докладав далі.

— А тепер: око в неї чорне і переходить в чорну смугу, що сягає аж до гривки, грубне, роздвоюється за головою, сходиться та знову розходиться на хвості, ніби хоче підкреслити його золотавість. Ось тепер, цілком подібна. Тільки ж колір. Хвіст добрий, але тіло між смугою і головою, сине. Ну — сине, як волошки.

— Як волошки?

— Але ти ж не бачив волошок. — Погляд юнака спинився на синіх штанятах хлопчини. — О, слухай, та вона така, як твої штанята, цілком така! Ти свої червоні штанята загубив?

— Ні, не загубив, а подер, на мене накричали, але купили нові. Отже, кажеш, що вона така синя, як мої штанята?

— Цілком така, тільки в неї луски не видно, вона наче б обтягнута синьою оксамитною шкірою.

*

Спека зависла на вікнах і кімната приємно дихала прохолодою. Примружені зелені віконниці ліниво цідили сліпуче сонце, яке мерехтіло на чорній кам'яній долівці поперечними світляними смугами. Антоніно не спав і тільки крутився на вузькому ліжку.

— І кому потрібна сестра? То тільки дорослі можуть видумати таке! Кажуть: як не спиш, то лежи. Ну, як можна лежати, коли не спиш? То тільки дорослі таке вміють. Та ж в горді багато цікавіше, ніж тут.

Хлопчина сів на ліжку, спустивши ноги на холодну долівку, й зір його затримався на мерехтливому килимі.

— О, в моїй кімнаті також море! І повне соняшних риб. А ліжка — мій берег. а ноги мої — в холодній воді. А риби гарні... Цікаво, чи сподобались би моему великому другові. І чому він так любить риби? Я їх також люблю, але не так як він. І чому він так їх любить? — Задумався.

— А може він сам риба? — зненацька запитав він себе. — Ну, риба... чоловік...

Роздумував далі, водячи ногами по холодній долівці.

— Чорна риба... ні, бронзова з чорними поплавцями й гребінцем. І справді... у нього голова як у риби, цілком кругла і без шиї, ніс гострий, маленький, ніби приплющений. Очі... очі чорні цілком, як у моєї риби, оточені кудлатими бровами, що переходять у волосся, яке гребінчиком йде аж на плечі. А зуби? Ой, зуби також риб'ячі — загарячкувався. — Вони в нього дрібненькі: чотири плоскі, я порухував їх, потім з кожного боку висять гострі і довгі, в два рази довші, ніж інші, цілком як у риби, що Марія приготувала вчора на вечерю. Він риба! Він риба!

Зіскочив з ліжка і почав витанцювувати між соняшними рибами, виспівуючи: — Він риба, він риба-чоловік!

От, я йому й скажу: я знаю, чому ти так любиш риби. Бо ти сам риба! Риба-чоловік! Досить сіести! До діла! Я ж йому несподіванку готую! Добрий Фернандо мені фарбу знайшов, таку синю, як мої штанята. Отже — до діла!

Радісно вибіг на коридор. Під дверима затримався, тихенько відхилив їх та всадив голову. Сандра роздратовано глянула з-за книжки.

— І чого? Як до мене заходиш, треба постукати. Скільки разів буду тобі це говорити!

— Не гнівайся, я все забуваю. А знаєш, чому він так любить риби?

— Хто?

— Ну, як хто? Мій великий друг. Знаєш, чому він так любить риби?

— Які риби? Ті, що ми вчора на вечерю їли?

— О, ти погана й я тобі нічого не скажу!

— Я не погана, я гарна. І кажи скоро, бо з цікавості вмру!

— Знаєш чому? — зашепотів таємничо — бо він сам риба! Риба-чоловік — додав майже співаючи.

— О, ти що? — глузливо запитала Сандра. Але русява голівка вже зникла і двері безшумно зачинились.

*

Сонце вже заховалось за голий верх Монте Капане і гора покрилась зеленуватим присмерком. І хоч над нею небо зберігало ще інтенсивну блакить полудня, над морем воно вже потемніло, втратило свою прозорість та почало набирати кольору води.

— Антоніно-дяболіно, ти цілком здурів! Всі вже додому пішли, а ти все ще тут, — залящав по пустому пляжу голос Сандри.

Хлопчина здригнувся, але не оглянувся, тільки безнадійно махнув рукою.

Самітня пара під скелею збирала свої речі і — обнявшись — поволі почала підніматись по стежці на гору. На пляжі залишилась тільки нерухома постать хлопчини,

що сидів на березі, сперши лікті на колінах та дивився на море.

Вода поволі прибувала. Хвилі, стомлені цілоденною спекою, ліниво вирівнювали свої білі гребінці і заспано посувались на гарячий пісок.

— Вже й море припливає, а його немає. Напевно він її сьогодні знайшов... і поплив за нею... і вже не повернеться. — Щось гаряче стиснуло за горло та заскоботало по очах.

— Ой, він не вернеться... він сам рибою став... І буде вже жити в морі. А мені плавати не можна і я його не побачу... а він до мене не припливе, бо люди погані і ловлять риби: їдять, або до акваріума кидають.

Сльози закрутились під повіками й тихенько потекли солоними доріжками по личку.

— Ти чого рюмсаєш? Вже нові штанята подер?

— Які штанята?

— Ну, сині, що на тобі.

— Та що ти — махнув знову рукою. — От, друг мій поплив до риби і не повернувся.

— До якої риби? Що ти плетеш?

— До синьої риби.

— Ну, ти напевно хворий і маєш гарячку. Де ти бачив синю рибу?

— Ходи, рибу я тобі покажу. — Встав та потягнув сестру за собою під скелю.

— Бачиш? — На піску стояло відерце з рештками синьої фарби, квачик задиркувато стирчав у піску і риба, велика синя риба, дивилась на них своїм загадковим чорним блискучим оком. Коло рота, висихаючи, фарба поскладалась в дивні поперечні зморшки й здавалось, що риба сміється.

— Бачиш? Вона задоволена, бо сміється. Значить, він її знайшов. Але я вже ні друга, ні риби не побачу, — сказав з горем.

— Також знайшов собі приятеля. Та він поплив на сусідній пляж до гарної дівчини й там з нею сміється.

— Ти дурна й недобра. Він тільки мене і свою рибу любив. Розумієш? Він її, нарешті, знайшов і поплив до її царства. Сам рибою став і буде жити разом з нею.

— Антоніо-каріссімо, а я тобі кажу, що з тобою дуже погано. Де ж ти бачив, щоб чоловік та рибою став?

— О, ти вже цілком доросла стала і не хочеш розуміти. Кажу тобі: він став рибою. Чи ж ти не помітила, як надто він був подібний до риби?

Сандра розсміялася. — Ну, добре. Ходи додому. Він став рибою, синьою рибою.

— Та ні, ти справді нічого не розумієш. Бронзовою, з чорною гривкою, а не синьою.

зустріч

Притягнувши якнайближче до бар'єра червоний лежак, Квітка витягнулася на ньому. Уф! Скільки вражень! Нарешті її мрія здійснилась — вона на Блакитному побережжі! Як приємно мати цілих десять днів перед собою без жодних обов'язків! Не бігти нікуди, не поспішати та не повторювати до безтями кожную частинку людського кістяка. Вона тут щойно другий день, а вже цілком забула нудотний запах просектора та вульгарні витівки товаришів. Краса Рів'єри цілковито полонила її.

Перед нею дзеркальною блакиттю мерехтіло море та тихо нашіптувало свою пісню, розливаючись ліниво по піску. За плечима дрімав спокійно парк, що відгороджував від гамору головної вулиці. Пообідню тишу нарушу-

вало тільки веселе перекликування цикад та повільні кроки перехожих на набережній.

Почуття спокою та задоволення огорнуло Квітку. Тепле повітря приємно лоскотало її обличчя. Нагріті сонцем повіки спускались на насичені красою моря очі та клали сині тіні під вахлярем вій. Ще кілька хвилин мерехтіло блакиттю море під закритими повіками Квітки, а потім м'яка дрімота огорнула її.

*

— Знаєш, Сашко, мушу тобі признатись, що мені тут справді подобається.

Сашко, скося поглянувши на товариша, буркнув російському:

— Ну, не переборщуй, бачили краще.

— Поглянь лиш на це море, чи ж справді не чарівне? — продовжував Нік, затримавшись коло бар'єра.

— Ну да, нічого собі.

— Слухай, Сашко, ти не відчуваєш, що тут якась особлива, безжурна атмосфера?

— Ну, досить! — перебив Сашко, — теж найшов, де шукати атмосфери, в буржуйських Каннах. Та тут навіть це море нагадує гладкого буржуя, що наївшись досита, хропе по обіді в ритм свого вигодованого живота! Ти б подивився, як робітник бідує...

— А ти бачив?

— Ще ні, але читав.

— А я хотів би побачити, — спокійно промовив Нік.

— Ну, і який дурень пустив тебе за кордон? — з пересердя відрубав Сашко.

Нік розреготався на ціле горло.

— Казали мені, що це ти поручився за мене.

Сашко, опершись на бар'єр, мовчав. Зір Ніка, оглянувши кожну щілину в скалистому підніжжі парку, перенісся вище та завмер на лежаку Квітки, на спинці якого бовталась вишивана торбинка. Та це ж взір з маминої вишиваної сорочки! Як він міг потрапити аж сюди?

— Глянь ліворуч! — прошепотів Нік, штовхнувши ліктем задуманого Сашка.

— Да, нічого собі, тільки страшенно худа. Тут усі дівчата виглядають недогодованими, нема що і в руки взяти.

— Слухай, Сашко, може то наша...

Сашко, оглянувши нахабно згори до ніг Квітку на лежку, ствердив:

— Ну, до наших неподібна. Скоріше, якась підстрілена французенка, або якийсь виплодок недобитого буржуазного націоналіста.

Квітка густо почервоніла, хотіла встати та піти геть, але цікавість перемогла й вона застигла, чекаючи продовження.

— Так, може й французенка, але — Сашко, ти знаєш французьку мову, запитай, звідки в неї така чудова, рідка вишивка взялась.

— Ну, одчепись, може на виставці купила.

— Де в чорта на виставці. Та ж бачиш, що форма закордонна. Ну, Сашко, запитай...

— Та не сашкай! Насамперед я не люблю, як ти мене Сашком називаєш. Це просто несерйозно. Я Саша, а не Сашко. Та взагалі, чому ти тільки по-хахляцькому говориш?

— Так, бач звичка після фільму зісталась, сумно відповів Нік.

— Ти перед фільмом також базикав — от оригінала з себе корчиш! Ну, добре, пішли в атаку!

Підійшовши цілком близько до Квітки, Сашко, кракнувши кілька разів, відважно почав:

— Пробачте, мадмузель, скажіть, де взявся у вас цей редікюль? — показуючи пальцем на вишивану торбинку.

— Редікюль? Ви маєте на увазі торбинку?

— Еге ж, еге ж торбинку...

— Це не ваша справа, відповіла, вставши, Квітка та почала сердито стягати свою торбинку з бильця.

— Ну, не сердься, крале, — благально прошепотів Нік.

— Сама вишила, сказала сухо Квітка, глянувши Нікові в очі.

— Ну, Сашко, я казав — може це наша...

— Так, ваша — іронічно додала Квітка, нарешті стягнувши свою торбинку з бильця лежака.

— Вилупок націоналістичний — промимрив собі в бороду Саша.

*

Потяг, вилізши з останнього тунелю, з полегшою зацокоотав по рівнині. Знову каруселею закрутився світ перед очима Квітки. Дивилася у вікно, намагалась бачити красу природи, але за кожним стовпом чи деревом виринали Нікове обличчя. Ах, не думати, забути якнайскорше! Давай, буду повторювати кістяк. Це ж найкращий лік на сантиментальність.

Фронталь, паріеталь, темпораль, оксіпеталь... безгolosно шептали уста.

Які ж у нього очі — здається кусник приспаного моря застиг у них... Аркад сорсільєр, ос назаль, ос малер... далі шептали уста медичну літанію. Але назавжди лишаться їй у пам'яті його уста... вигнуті химерно, тонкі, затиснені якимсь смутком, або осяяні збиточно хлоп'ячою посмішкою над рядками рясних зубів...

Боже, це ж неправда! Що сталося з нею? Ці десять чудових і жахливих днів захитали її рівновагу та знищили її сильну волю!

Вомер, акромйон... гюмерюс... ні, на бік з медициною, для неї все мое життя... Тепер поринути у спомини, пережити ще раз, продовжити насолоду — і перед напівзакритими очима Квітки багряним калейдоскопом почали переливатись події.

Ах, не так хаотично... за порядком...

От вони в перший день їхнього знайомства їдуть по залитій сонцем набережній і вона відповідає на досить

нахабні питання Сашка. Хто вона, хто її батьки і т. д. Її дратує Сашкова російська мова, і вона питає:

— Ви, видно, москвич?

— Та де в чорта, я такий же хахол як і Нік.

— То чому говорите по-російському?

— Поперше, це ж все одно, подруге, цю мову всі республіки розуміють, а потрете, не вмію, бо забув.

Роздратована Квітка засипає їх питаннями — хто вони, з яких сторін, що тут роблять...

— А Нік визначний радянський танцюрист та нова зірка нагородженого фільму на фестивалі, а він, Саша, адміністративний робітник при фестивальной групі.

Нік все мовчить, тільки при кінці питає, чи вона завжди в цю годину приходить на набережну? Прощаються перед її готелем. Дотик Нікової руки збентежив її.

Потяг зі скреготом гальмує, заїжджаючи на марсельський двірць.

— Марсей! Марсей! Ді мініют д'арре — кричить гучномовець.

Хтось встає, виходить. Квітка також встає, виходить та починає проходжуватись по пероні. Гомінкою юрбою ввалюються якісь школярі до вагону... — Ні, краще йти до потяга, а то ще займуть її місце...

І знову монотонний стукіт коліс, і знову Нікове обличчя перед нею...

Відразу почула його присутність, коли на другий день затримався за її спиною. Привітались, як добрі знайомі...

— У мене тільки кілька годин вільного часу. Чи не пішли б зі мною на гору за портом?

Минали мовчки витягнені ряди яхт. Гамором накинута вулиця на них, а потім знову недвечірня тиша та десятків сходів... За кожним ступнем якимось дивним хвилюванням огортало її.

Вони на горі. У підніжжі, зачепившись за касино, хлюпоче порт, коливаючись безліччю яхт та човнів, а там — за парком, вигнувшись дугою, губляться Канни в мерехтінні потемнілого моря...

— Квітко, хоч я вас бачу тільки вдруге, але мені здається, що я вас знаю давно, давно. Ви така радісна й своя, як увесь цей світ, що вас оточує. Чому ви близькі мені? Це дивно. Ми вихованці різних світоглядів, але мені просто добре з вами. Я хотів би вічно стояти тут поруч з вами, тримати ваші руки в моїх і дивитися на цю нагріту весняним сонцем красу... от так — додав по хвилині Нік і взяв її руки в свої долоні.

Вона не боронилася — дотик Нікових рук та його близькість ніжним теплом розлились по тілі. Вечірній присмерк сповив їх своїм серпанком та ізолював від життя міста, що тихо клекотіло внизу. Було добре й безпечно...

Годинник на Нотр-Дам д'Есперанс почав із скреготом вибивати годину... Один, два... Чотири, п'ять... Сім, вісім... Ні, це була щойно сьома, коли Нік, попрощавшись з нею, збігав по сходах униз! Але удари годинника почали наближатися одностайним дзеленчанням. Що це?

— Прем'є сервіс! Прем'є сервіс! — Викликував службовець ресторанного вагону, енергійно дзвонячи.

— Уф! Це тільки кличуть на обід. Ні, вона піде в другу чергу, це зручніше — можна залишитись по обіді за кавою і знову мріяти досхочу.

Правду кажучи, було б добре, коли б не Сашко. Його нахабний тон та фамільярність дратували її. Їх довгі, запальні дискусії все зводились ні до чого. Поділ на два різні світи просто лякав її. Сашко й Квітка, люди, як і всі інші, навіть тієї самої національності, тільки інших переконань, не можуть жити разом у тій самій країні.

Нераз хотілось їй зірвати з його кирпатого носа чорні аеродинамічно вигнуті окуляри (куплені вже тут, бо «в нас, правду сказати, примітивненькі, але це нічого, за два роки, ви тут закордоном також будете мати наші найлоннові моделі») кинути на землю, розтоптати та закричати на все горло:

— Дивись, чоловіче, на цей «гнилий» світ, чи справді ти не бачиш, чи тільки не хочеш бачити, що він кращій, ніж твій?

І знову дзеленчання, як брязкіт розбитого скла повернув Квітку до дійсности.

— Дезьєм сервіс, месье дам! — Кричав, пробігаючи хлопець. Квітка встала, поправила зачіску й пішла до ресторанного вагону. Місце коло вікна подобалось їй. Обслуговували ввічливо і скоро. Їла, не відчуваючи смаку, дивлячись на пейзаж, що фільмовою стрічкою розвивався за вікном. Тільки запах міцної кави приємно лоскотав її ніздрі. Захотілось закурити. Сягнула до торбинки за папірською. Хтось подав вогонь. Подякувала та затягнулась... Дим молочними клубками закружляв перед нею, збився в ватяну масу, почав рости та заслонив собою вікно і сусідній столик...

От вони в автобусі, що переповнений вщерть їде в напрямку Антіб. Це на бажання Сашка вони вибрались провести вечір в якомусь популярному «генгет», щоб побачити як «справжній» народ проводить свій вільний час.

Нарешті доїхали, пішли тротуаром. Вечірній холод приємно освіжив їх спітнілі тіла. Оглядали та шукали довго — аж ось на кінці передмістя знайшли між зеленню дерев спущений над море поміст, що весело похитувався під звуки музики.

— Тут і отаборимось — рішив Сашко. Вони притакнули. Знайшли вільний столик та замовили напої.

— Слухай, Сашенька — ти тут сиди, пильнуй місця та оглядай робочий клас, ми з Квіткою потанцюємо — сказав Нік, попросивши її до танцю.

— Нік, я справжді хвилююсь, ви ж танцюрист.

— Ну, Квітко, чому? Слухайте це чарівне танго, я вас поведу, сказав Нік, ніжно притуливши її до себе.

І по перших кроках по висовганій підлозі їй здавалось, що кожна найменша частинка її тіла стала його власністю та відповідає на кожний його рух.

— Квіточко, я цілковито пропав — шептали гарячі Нікові уста, припавши до її щічки. — Я закохався в вас по самі вуха, просто «влопався», як каже наш Саша. Ви така чарівна як увесь цей світ довкола вас. Як мені жити

без вас? Так хотів би мати вас коло себе назавжди... на все життя.

— Лишайтеся, прошепотіла благально Квітка.

— Я вже другу ніч думаю і передумую. Ні, не думайте, що це тому, що я там щось, ні. Кіно мене не захоплює, не зважаючи на мій нововідкритий талант. Я справді люблю танок, я ним тільки й живу. Щойно танцюючи — стаю повною людиною. А так, як бачили, в житті назагал я мовчу. У мене старенька мама на селі, я їй тільки один залишився. Але вона б мені вибачила, а ось у Сашка жінка та двоє малих дітей, а він же за мене поручався. Я йому цього не можу зробити.

Музика урвалась і вони мовчки стояли, обнявшись.

З-під спуцених вій безсило покотились сльози, лишаючи мокрі сліди на щічках Квітки та падали до пустої чашки від кави. Схаменулась від солоного смаку на устах та збентежено потягнула давно погаслу папіроску.

Ну, і що далі? Ще перед нами зустріч у Парижі, а потім?

*

Погідний ранок ліниво вкрадався через заслонене вікно та наповнював кімнату.

Ах, вже доходить сьома, а я ще не готова! Треба скоренько за себе взятись. Яку сукню вибрати? Може цю блакитну, ні, вона надто декольтована. Хіба цю темносіру, вона може надто скромна, але всі кажуть, що вона підкреслює її рожеву шкіру та контрастує з білявим волоссям. І без всяких прикрас, хіба пришпилити до пояса цю червону троянду.

— Ну, не зле, не зле, — говорила Квітка до свого радісного обличчя, що весело всміхалося їй у дзеркалі.

Нараз усміхнене личко посумніло. Вони сьогодні ранком покидають Париж і це їхні останні години разом. Але про це краще не думати, це треба відкласти на потім, — а тепер вона хоче його привітати радісно, так, ніби перед ними ще все спільне життя.

Яка ж вона романтична в цьому паризькому світі! Медичне вияснення кохання, як хемії гормонів, не відповідає їй. Недарма на факультеті її товариші, для яких любов зводиться до фізичного акту, називають її «святенницею». Для неї кохання, це насамперед ніжність, розуміння, довір'я, а також пошана її дівочости. І вона це все так несподівано знайшла, щоб відразу й загубити та лишитися знову самотньою.

Хтось тихо постукав у двері. Здрігнулась. Задумавшись, навіть не почула його кроків. Відчинила двері. Нік загорілий, у вишиваній сорочці, з квітами та масою пакуночок, щасливо всміхався до неї.

— Доброго ранку, Квітко! Прошу, це квіти вам, а це різні офіційні подаруночки, які я пограбував у Сашка. Ні, не бійтесь, пропаганду я йому залишив, він і так досить нею обтовк вам вуха. Тут київський коник, а тут вірші Сосюри, якого я так люблю. Це моя особиста збірка з авторською дедикацією. А це «Кобзар» та фото з Києва, сірники, папіроси, навіть пляшка української горілки, кілька пластинок, ну, і звичайно, коробка «першого сорту» чоколядок — пояснював Нік, складаючи свої дари на столі.

— О, яка гарна кімната у вас! Як добре улаштована! І де в мене такі буржуазні залишки взялися? Я справді надто чутливий до краси. От, хоч би й ваші сукні — я так дивуюся вашому вмінню одягатися... Але досить того... Маємо ще трохи часу, Квітко, ходімо над Сену. Покажіть мені трохи Париж такий, як ви любите.

Квітка швидко накинула светрик на себе. Почали сходити. Вулиці ще були пусті. Дійшли до Лувру та збігли на набережну.

— Дивіться, Нік — власне цей Париж, який я так люблю. Ліворуч — славетна Нотр-Дам, напроти — королівська палата, а праворуч, там далеко — Єйфельова вежа та безліч мостів, що гребенем переплітають коси Сени. І це все залите сіросріблястим світлом. Чи не гарно?

Присіли на камені, обнявшись, як всі закохані пари Парижу, та дивились у сіру воду Сени, що мрійно котилась перед ними.

Було пусто. Тільки коло близького моста ранній аматор рибалити, розмотував свою вудку та заспаний «кльошар» ліниво волочився, цупко тримаючи в руках пляшку червоного вина. За спиною, за стіною яснозелених плятанів, зростав гамір вулиці, яка щойно будилася з короткого сну. Нік востаннє цілував руки Квітки, бо час не хотів зупинитися та десь немилосердно вибивав годину.

— Прощай, моя Квітко, не плач, не журися. Нам дано знайти, хоч і на короткий час, те щастя, яке інші шукають все життя, та не знаходять. Будьмо горді ним! Будь мужня, моя Квітко.

Вийшли на гору та чекали на зелене світло.

— Це десь тут, відразу за парком, наш готель. Краще піду далі вже сам. А то знаєш, як побачать, то «заграничні зв'язки» так і пришиють, — додав по хвилинах мовчанки Нік.

Обертався ще кілька разів, а потім зник за закрутом вулиці.

Сльози, що так довго стримувала, наповнили очі, а мука розлуки душила горло. О, ні, не плакати. Бути мужньою! Давай повторяти кістяк. Фронталь... пареталь... тампораль... оксіпеталь. Шептала в ритм своїх кроків... вомер, акромйон... будь мужня, моя Квітко!

*

Літовище гуділо як нагрітий на сонці вулик. Шуміли мотори літаків, перекликувались гучномовці, автомашини збивалися барвистими плямами.

Синій автобус, елегантно взявши закрут, став і пасажирів почали висідати. Сашко відразу кинувся рахувати свій багаж. О, ця стара, це моя валіза, а ці дві червоні нові — також мої (ну й добрі, що й казати, видно відразу

«заграничний товар»). А тут ще дві скриньки з коньяком та пакунок з іграшками. Уф, гаразд, усе е!

— Знаєш, Нік, я аж двадцять пар темних окулярів купив, знаєш, такі тільки з обручиком нагорі — у нас це ж найбільший шик. А кожному товаришеві буде по «бікові». Скоро випишуться, але все таки «сувенірчик» з Парижу — весело говорив Сашко.

Нік ішов мовчки, всадивши руки в кишені.

Сашко скоса поглянув на нього.

— Ну, я бачу, Нік, ти цілком розкис! Я ж казав твоєї Квітці; перестань дурня валять, кидай все, їдь додому, поступиш у вуз, скінчиш школу, а потім будеш радісно працювати для радянської батьківщини. А вона мені...

— Зів'янула б у нас Квіточка — перебив йому сумно Нік.

— Ну, ти що? Я бачу, з тобою цілком погано. Оте худе котеня справді все тобі в голові перекрутило. Доведеться переставлятися!

— Слухай, Сашо, замовчи. Буль вдячний та тішся, що я тут з тобою. Зрозумів?

— Ну, добре, добре, кисни собі сам. Дійшли до літака та по черзі почали входити до нього. Зачинились двері. Ще кілька хвилин «Туполев» стояв тихо, а потім здригнувся та покотився на контроль. Обмінявшись сигналами, літак заворкотів, загарчав несамовито та з ревом вирвався вперед по бетоновій дорозі. Стрілою помчався по ній, покинув літовище, відірвався та сталевим птахом прорізав ранню блакить неба.

Нік дивився через віконце. Ще було видно Париж, що ставав щораз меншим та розливався в мініатюрному пейзажі. Ще трохи, й перед ними буде тільки безмежний простір.

Нараз захрюкав гучномовець та заговорив.

— Ваша прогулянка до капіталістичної Франції закінчилася, товариші. На власні очі ви бачили, як відстала ця

капіталістична країна від Радянського Союзу. Ви бачили, як за нужденну платню важко працює французький робітник, як на старість мусить спати під мостами, бо капіталістична система, видушивши все з нього, викидає потім як непотрібну річ. Ви побачили також, у якому приниженні живе французька жінка. Не маючи жодних прав, вона дуже часто змушена йти на вулицю та цим шляхом заробляти на прожиття . . .

Нік здригнувся. Він повертався у життя з гучномовцем.

два боги тебе ліпили...

Над Парижем відпочивав останній літній день. Він розлігся вигідно, насичений теплом та радістю виконаного обов'язку. Від його рівномірного віддишу нагріте повітря леготіло сріблястою мрякою, через яку будинки й дерева дивились на прохожих ніжноказковими образами Гуцуляка.

Під аркадами вулиці Ріволі, які манили тінню і прохолодою, звертала на себе увагу дивна пара: він високий, широкоплечий, з обличчям грецького бога; вона — дрібніша, загоріла, з коротко обстриженим волоссям. Вони йшли зіграним, ритмічним кроком, тримаючись за руки як діти, хоч їхнє волосся вже сріблилось першою сивиною.

Виповнені побереги паризьким крамом вітрини не притягали їхніх поглядів, ані не припиняли їхніх кроків.

— Віро, — обізвався чоловік — як приємно ствердити, що тут нічого не змінилось, ні не постарілось. Здається, що час повернувся назад.

— Так, Париж не змінився, — відповіла Віра — але ми, Дем'яне! Ми постаріли аж на цілих п'ять років!..

— Ну, по тобі цього не видно, Віро. Ти стала ще кращою, соковитою, як дозріле рум'яне яблуко.

Віра дзвінко розсміялась.

— Непоправний Дам'яне, ти все ще до мене залицяєшся? Все хочеш мене причарувати?

— Уяви собі, що так. І щоб ти знала, що ніколи й не перестану, бо мені це приносить насолоду.

Вони вийшли на площу Пірамід і здивовано затримались на краєчку хідника. В їхній пам'яті ця площа залишилась значно меншою, а Жанна д'Арк значно більшою.

— Дивна площа — сказав Дем'ян. — Затиснена в масивний прямокутник будинків. Дивись, Віро, як смішно вікна позакочували свої очі вгору — продовжував він, піднявши голову. — Але найбільш дивними є дахи, ребристі, мов поперекидані важкі рибацькі човни. По хвилині він опустил голову, щоб нарешті надивитись на улюблену Жанну д'Арк. По ньому електричною струєю пробігла дрож жаху. Площа зникла з його очей. Буквально розплилась в тремтячому опаловому повітрі. На місці, де була Жанна д'Арк, розжарене золоте ядро висилало сліпучі колючі хвилі. Вони бігли все ширшими й ширшими колами і все скорше та скорше. Дем'ян затиснув повіки й притаївся. Як добре, що Віра випустила мою руку, може не помітила... От, і ті симптоми, про які говорив мені лікар. Ще рік, два чи три і я увійду у темряву, з якої немає вороття... Не думати про це! Не піддаватися розпачеві!... Жити кожною хвилиною... Давати й брати... Давати й брати!... І якнайдовше берегти Віру... І він з охололим серцем змусив себе підняти повіки. На цей раз Жанна д'Арк сиділа ви-

струнчена як стріла на золотому коні, що гордо топ-
тав кам'яний п'єдестал. Вона була також вся золота.

Він глянув на Віру. Вона дивилась на Жанну д'Арк.
На устах її лежав півусміх. Нічого не помітила, поду-
мав він.

— Наша Жанна д'Арк стала золотою — сказала Віра.

Дем'яна обсіли чорні думки. Як можна погодитись з
таким нещастям. Але він відсунув їх силою і змусив се-
бе до жарту.

— Що скажеш, Віро, як статуї Майоля також позолочені?

Віра дзвінко розсміялась. — Вони й від позолоти не
стануть стрункішими.

— Стрункі, чи нестрункі, а я їх обожаю, Віро, —
промовив Дем'ян. — Ти їх не доцінюєш. — Він взяв зно-
ву її за руку. — Вони ж мені дали тебе.

Вони постояли ще хвилину, потім перейшли на дру-
гий бік і опинились в Тюльрійському Саді. Могутній
прямокутник Лювру обрамовував площу, по якій, підтри-
муючи травники, звивались темнозелені вузькі підстриже-
ного букшпану. Над кльомбами вогняними язиками цвіли
канни. Дрімив пастіш римського Септіме Севере, кремо-
ва каруселя, заколисана спогадами наполеонівських пе-
ремог. На ній богиня Реставрації намагалась втримати
в рівновазі свою квадригу. І на цьому тлі зелені й гені-
яльності в камінні Майоль порозкидав своїх жінок. Віра
й Дем'ян знайшли їх незмінними. Три тендітні підлітки,
заслонивши свою соромливість голими плечима й задоч-
ками, все ще завзято радились про щось між собою. По-
руч них напівлежали дві коров'ячі богині, байдуже ви-
ставивши свої глядіяторські шиї та боксерські підборід-
дя. Ближче до вулиці дві величезні жінки, підкинені
вгору пристають, впали на кам'яні п'єдестали, як на пу-
хове ложе. Поміж порозкиданими членами, тепла інтим-
ність лона хворобливо притягала зір. По середині, на
круглому травнику, царила жінка-борець. Розкарячив-
ши короткі грубі ноги, вона розвісила на широких стег-
нах своє пузо, на яке спадали важкі груди. Широкі пле-

чі, засалені, але мускулясті, закінчені короткими грубими руками, рівноважили цю тяжку будову. На короткій шиї мала голівка з вульгарними рисами дивилась з наївним визовом на своє коротке стегно.

— Пробачте, пані, чи припадком Майоль не був флямандського походження? — спитав Дем'ян по-французькому, з виразним слов'янським акцентом.

— Як мені відомо, то ні — відповіла розсмішена Віра.

— Ну, то де він у Парижі зміг знайти такий модель? — продовжував Дем'ян.

— Може позичив від Григора Крука?

— О, пані! Ви українка, а не парижанка?

— Й українка, й парижанка.

І, якби читаючи у своїх думках, вони проказали разом:

— Що за щасливий збіг обставин...

Віра й Дем'ян стояли мовчки, тримаючись за руки, пригадуючи кожне дальше слово їхньої першої зустрічі. Пізніше поволі пішли вулицею в напрямку Сени.

З ними прощалося, висунувшись майже на вулицю, дрібненьке дівчатко. Одите в прозору сукеночку, воно тримало на своєму лоні завітчану галузку. Воно й закінчувало галерію Майольових жінок. Оточене косами личко дивилось ніяково, як ніби просячи у прохожих вибачення за цей показ жіночого тіла.

*

Сонце добре припікало, коли Дем'ян і Віра дійшли до площі Вож. В своїй мандрівці по Парижі, вони не могли її поминути.

День був соняшний, як і тоді. І площа була така, як тоді: замурзана й стара. Дерев, налиті зеленню, ховали від їхнього зору два протилежні боки квадрату. Віра й Дем'ян пішли вздовж скверу. У візочках немовлята спокійно смоктали молоко з пляшок, а їхні няньки щось все одна одній оповідали й гарячково в'язали. Розігріті коти ліниво приглядались, як машинально скачуть барвисті

нитки по жіночих пальцях. Навколо ганяли запорошені діти, прислуховуючись, чи матері не кличуть їх вже обідати. В тіні дерев, спустивши окуляри на кінчики носів, куняли старі над розкритими газетами. Дем'ян і Віра опинилися перед каварнею «Моя Бургонь». Їхній столик при стовпі був незайнятим. Вони сіли, й Віра замовила два глечики білого вина. Воно було холодне й терпке, як і тоді. На вималюваних бочках парились червоні пелляргонії й їх ідкий запах залоскотав Вірині ніздрі. По кількох ковтках вино теплою струєю розлилося по тілі. Віра закрила очі, бо вони наповнилися вологістю сліз.

Тоді Дем'ян першим замовив собі глечик білочо вина і спитав її, що їй замовити. Вона без надуми відповіла, що буде пити також біле вино. Дем'ян замовив і щасливо розсміявся: — Віро, ти ж не любиш білого вина, але будеш його пити, щоб бути в повній гармонії зі мною. Чи не правда?

Вона не заперечила. Бо й чому? Вона знала, що в стані цього повного з'єднання вони є разом. Це почуття злиття в одну істоту було для неї чимсь єдиним, досі незанимим. Вона переставала існувати, стаючи новою істотою, більш шляхетною, якоюсь сумішшю його й себе, із спільними відчуттям, сприйманням, осудом. І цей стан їй приносив дивну насолоду, незнану досі в жодному фізичному чи моральному переживанні. Для неї ці хвилини були найбільшим даром неба. Вона відкрила очі й глянула на Дем'яна. Він сидів, дивлячись на свою склянку. Навколо його уст застиг вираз болю.

— Дем'яне, що з тобою? — запитала вона стурбовано, диткнувшись його руки. Він подивився на неї поглядом повним розпачу й здивовано сказав: — Але ж Віро, все гаразд. І за хвилину вже цілком опановано: — Чого ти злякалась, моя люба? Аж очі твої потемніли як ставок перед бурею. Вони в тебе надзвичайні, Віро. Мінливі, як і твоя душа. В нікого я не бачив таких очей.

Віра зніяковіло закрила вії. Дем'ян продовжував далі.

— А знаєш, чому я не зустрів нікого з такими очима? Бо такі очі бувають раз на століття!

— Дем'яне, вони ж в мене... — хотіла його перебити Віра, але він далі продовжував.

— Слухай, Віро! Колись ця, тепер така залуцена, площа кишіла життям. До пізнього вечора по чотирьох брукованих вулицях скрипіли карети, кресали іскри коні вершників, а під галеріями витупцюувала різнобарвна юрба.

— Над ранком, коли ще всі спали, й площа обмивалась в мрячному світанку, луною розбігалась команда й схрещені шпаги різко стукали по віконницях. І одного такого заспаного ранку, Віро, твоя попередниця, з мінливими очима як поліська вода, стояла за однією з таких віконниць, замінившись у статую болю і страждання. В кімнатах спокійно спали діти й слуги та коти, а на площі чорними постаттями наближались один до одного її чоловік і її Дем'ян. З посвистом вістря вона осунулась на долівку, не в силі бути свідком рішення долі... Дем'ян замовк.

— Налий мені, будь ласка, трохи вина — обізвалась Віра. — Ти мене заморозив твоїм оповіданням. Уф, я щаслива, що живу в інші часи і при інших умовах — додала вона, ковтаючи терпке вино.

— Так, Віро... часи міняються, умови міняються, тільки пристрасті й страждання старі, — старі, як наша земля... Я також щасливий, моя кохана, що доля нас поцадила й дала змогу бути вільними — додав він ще по хвилині, хоч відчув, що за все надзвичайне в житті раніше чи пізніше треба дорого платити.

— Дем'яне, а будинок, де жила моя нещаслива попередниця, мав яке число? — запитала Віра.

— Дем'ян усміхнувся. — Але ж 13, Віро. Ходи, пошукаємо будинок. Її кімната була на другому поверсі й вікна виходили на площу — додав він цілком серйозно.

Вони заплатили й пішли шукати будинок ч. 13.

Будинок нічим не відрізнявся від інших. Стояв тихий і ніби покинутий. З входу повіяло прохолодою й старовиною. Вийшли на площу, щоб подивитись на фасад. На другому поверсі вікна білили густими занавісами. І

Їм здавалось, що за ними мигнула постать жінки з поблідлим обличчям. Вони постояли ще хвилину мовчки. Потім, взявшись за руки, пішли до виходу. Покидаючи площу, вони наткнулися на сліпця, що стояв в сонці, витягнувшись на струнко вздовж стовпа галерії. Витягнута рука просила милостині. Дем'ян пристанув і припав зором до його обличчя. Спокійне... сумне... але гідне. Очі з викоченими білками дивились в простір, нічого не сприймаючи.

Як він дійшов до цього стану?.. Скільки страждань облило його душу?... По яких щаблях відчаю підносився він?...

Дем'ян змусив себе відірвати очі від обличчя сліпого і в двох кроках був коло Віри. Він взяв її руку в свою, але тепло її долоні не змогло згасити почуття жаху.

Чому, власне, мені випало йти на цю Голгофу? — спитав він себе, знаючи, що на це питання відповіді не буде.

*

В присутності Дем'яна Віра забувала про все, підкоряючись якійсь незнаній таємничій силі, яка наказувала їй дати з себе все найкраще, що мала. І вона віддавала себе повністю кожному своєму жестові, слову, поглядові. І щойно коли Дем'ян відходив, вона залишившись сама з своїми думками, починала аналізувати кожну пережиту хвилину, як артист, що зійшов із сцени. Кожного разу почуття вдячності наповнювало її вщерть. Він завжди був з нею ніжним, радісним, уважним і їй здавалося, що вона перед ним у боргу, бо могла б дати зі своєї скарбниці більше. І затаєна десь в середині тривога пробивалась, шепочучи: «це дар богів, даний тільки вибранцям, бережи його...» І вона берегла своє щастя, цей химерний райський птах, якому не відомо, коли захочеться відлетіти... Вона берегла як святість, благословляючи кожну хвилину проведену разом.

Вже рік над їхнім щастям, пристрасним і безтурботним, нависла чорна хмара. Після автомобільного випадку

Дем'янові було дуже погано з очима. І хоч вже від багатьох місяців йому покращало, вона не могла позбутись недоброго передчуття. Всією волею гнала чорні думки від себе й намагалась не думати про це. В присутності Дем'яна їй це вдавалось. Але гірше було на самоті.

Цього вечора Віра не могла собі знайти місця. Дем'яна не було, він мав повернутися пізно. Хотіла читати. Але прочитавши кілька рядків, відклала книжку. Не могла схопити змісту, бо думки розліталися наляканим птаством. Встала й пішла довгим коридором до Дем'янової робітні.

Вона дуже любила це приміщення — просторе й без прикрас. Воно було завжди ясне, бо стіни були помальовані білим й вікна забирали всю стіну. Стеля була вища, ніж у звичайних домах. Кручені сходові вели на мале горище-балькон, де була лазничка та куток з книжками й столом Дем'яна, завжди закиданим рисунками й записками.

Вполудень до робітні заглядало сонце, наповнюючи її розтанцьованими зайчиками. Але чомусь Віра найбільш любила це приміщення в дощові дні. Тоді вона сідала на покриту килимом лаву, що бігла вздовж вікон, і дивилась як вітер, підносячи екран води, монотонно молотить ним об шибки. З дощем на душу лився спокій і їй ставало затишно і тепло.

Сьогодні дощ не падав і за вікном була вже ніч. Віра засвітила світло й заслонила вікна. Навколо було багато початих речей, бо так Дем'ян любив працювати. Цілком так, як колись її мама шила суkenки: починала відразу кілька й закінчувала ту, яка їй найбільше подобалась, а інші лишала відлежуватися. Так само відлежувалися й Дем'янові розпочаті різьби. Він їх навіть накривав, щоб вони не попадали на очі. Це накривання, казав він, заостре його сприймання та допомагає робити поправки у закінчуванні.

Віра ходила від скульптури до скульптури й оглядала їх уважно, як лікар оглядає хворого. Довго й докладно аналізувала кожну і нарешті ствердила з полегшенням:

з Дем'яном все в порядку, я тривожусь непотрібно. Його рука знову набрала певности й навіть помітна більша витонченість у виконанню ніж перед випадком. Які страшні були часи, коли Дем'ян розширеними від медикаментів зіницями ліпив цілими днями, як в гарячці. Здавалося, що хоче якнайскоріше, поки ще зір дозволяє, створити все задумане. Віра тоді не ходила працювати. Доглядала його й місила глину, яка не раз була замішана її сльозами розпачу. Всі її слова потіхи він розбивав лаконічним: «Віро, я спішу». Бачучи, як він виснажується творячи, вона благала його відпочити. Тоді він кидав свою глину і витягався на лаві. Вона сідала на землю коло нього і він корявою, наспіх витертою, рукою гладив її волосся. — Віро, у скульптора очі ж є душею, руки тільки виконавцями — казав він розпачливо. — Чи ж можуть руки стати душею? — питав він. Вона крізь сльози благала його: — Поїдь до інших спеціалістів. Лікарі також тільки люди, могли помилитись. Треба вірити в свою щасливу зірку. — Поїхати можу, але лікарі лікарями, а моя інтуїція каже, що зо мною погано. Тоді вона казала:

— Дем'яне, якщо навіть нещастя чатує на тебе, я буду твоїм зором! Ти матимеш руки, я буду мати очі, і ти будеш творити. Чуєш, Дем'яне, ти будеш творити! — запевняла вона його гаряче.

— І тоді будемо підписувати твори твоїм і моїм ім'ям: Віра і Дем'ян. Ти перша, бо будеш душею, я — другим, бо буду виконавцем. І так, Віра стане скульптором! — пробував він жартувати. І бачачи, як її очі наповнювались вологістю від здушених сліз, брав її обличчя в свої долоні, притягав до себе й обсипував ніжними короткими поцілунками.

— Моя кохана, що я без тебе вартий? Найбільш мене печалить, що на тебе не зможу дивитися, ти ж мій найдосконаліший твір, який не я створив!

— То вже найменша біда, — пробувала й вона жартувати, — не будеш бачити, як я старію, залишусь для тебе назавжди молодою.

— Брр... — здригнулась Віра — і як ми могли в такі жахливі хвилини ще жартувати. Але чи не єдиною нашою зброєю є глузувати й не піддаватися злим ударам долі? Кепкувати й не піддаватись, аж до кінця... Ну, досить, вона з своєю філософією знову зійде на манівці. Дем'ян же послухав її. Їздив раз і другий. Приїхав з останньої поїздки бадьорим і радісним.

— Віро, як добре, що я тебе послухав і не зігнувся в розпачі. Все дурниці. Це потрясення таке наробило. Мені вже краще, і з часом зір має стати нормальним — заявив він їй. — І щоб припечатати цю радісну новину, поїдемо до Парижу.

І поплили дні і ночі райдужною течією, але тривога все поверталась до неї надокучливою мухою, хоч і здавалось, що нема причини на це.

Біля дверей, відразу коло вікна, низька широка маса була накрита брезентом. Підійшовши ближче, Віра побачила, що під тканиною виразно зарисовується форма лежачого тіла. Вже добрий місяць тому вона поцікавилась і спитала Дем'яна, що він доброго ховає там. Дістала відповідь, що надто рано показувати, що покаже їй, коли праця вже набере остаточної форми.

Віра навіть не помітила, коли він працював над цим твором, але праця виглядала на закінчену. Назагал, вона дуже рідко заглядала до накритих робіт, але сьогодні лежача форма заінтригувала її й цікавість перемогла. Віра нахилилася й обережно почала стягати брезент.

Над овальним краєм басейну з темносірого трахиту лежала гола жінка. В ногах її сидів кіт. Віра стояла, мов зачарована.

— Це я? — запитала вона себе в недовір'ям. — Така гарна? Скільки разів Дем'ян їй шептав: — плечі в тебе могутні, як у наших княгинь, стан гнучкий, як лозина, бедра широкі, як дніпрове плесо, а шкіра татарська — смаглява й шовкова... Справді, Віро, «два боги тебе ліпили, а третій ще наглядав»... Він захоплювався її тілом, але скільки не просив, вона так і не відважилась позувати йому голою. Не могла перемогти в собі соро-

мливости, якої навіть з літами не могла позбутись. Бути голою в його обіймах, це було для неї цілком природним. Але сидіти годинами голою перед ним, ні.

Не зважаючи на порох та порозкидані відламки, Віра сіла на землю напроти лежачої.

Мрійливо спущені повіки та тасмничий півусміх Джоконди. Жінка замріяна в своє щастя. Кругла голівка схилилась на широкі плечі, які гнучко переходили в тонку талію. Руки двома заокругленнями лежали вздовж тіла. Задиркуватими горбиками виглядали малі груденята, а живіт соромливо ховався за могутнім овалом бедра.

Вигнуте за овальністю басейна тіло було туге та ніби нагріте сонцем. Як може холодний серпентин віддати стільки нюансів? Здавалося навіть, що тіло є смаглявим, хоч камінь був зеленуватий. В чому тасмниця? Віра довго приглядалась і дійшла до висновку, що це форми лежачої дозволили каменеві висловити це багатство тепла. Тіло було усе в заокругленнях заламань чи переходів.

— Так як мое — розсміялась вона щасливо. Хотілось зняти з себе убрання, щоб порівняти яка з них краща. Але пощо? І так лежача виграє. Вона сто разів гарніша, щасливіша, тепліша від неї... Такою він мене бачить? О, Дем'яне! Я знову в боргу перед тобою! Хочу бути такою теплою, щасливою, щедрою, як цей камінь, що ожив під твоїми руками... — прошепотіла вона.

Притулившись до витягнутих ніг лежачої, сидів кіт з білого вапняка. Мав витягнуту шию та перехилену мордочку, ніби хотів пестливо погладитись об лежачу. Примружене око надавало котові вдовolenня та навіть гордості.

— Чудовий котяра, але що ним Дем'ян хотів висказати? Закоханість жінки в собі? ... Домашній затишок? ... — вгадувала ще довго замріяна Віра, поклавши руку на холодну шию білого kota.

*

Дем'ян прокидався завжди першим. Через віконниці день вривався в кімнату ясними смугами й по драби-

нястій інтенсивності світла Дем'ян вгадував час і погоду. І тільки по устійненні свого метеорологічного бюлетеня він стверджував, що пташня в городі почала вже свій день і що десь далеко тупо шуміло місто.

Він любив лежати тихо з відкритими очима, чекаючи, коли Вірин віддих — спокійний і рівний — втратить свою монотонну ритмічність сну. Тоді він закривав очі й навмання шукав її уст. Часами це йому не вдавалось і він попадав на заокруглений кінчик її носа, що викликало загальну радість. Віра, проганяючи рештки сну, потягалась мов кітка. Починався новий день.

За останній час Дем'ян закинув свої метеорологічні спонстереження і як тільки прокидався, тихо, щоб не будити Віри, повертався до неї й, опершись на лікті, вдивлявся в її обличчя. Як він його любив! Скільки насолоди принесло йому це мінливе, з дивної суміші створене, обличчя. Досконалий овал легко напинався на вилицях, які підкреслювали подовгастість очей. Чорні дужки брів пнялись вгору по просторому чолі та надавали горішній частині обличчя екзотичности. Тонкий ніс заокруглювався над тріпотливими ніздрями. Над малим, але енергійним підборіддям царили м'які пристрасні уста. Від виразу цих уст мінялося все Вірине обличчя. Напучнявілі від сну, вони надавали йому дитячої ніжности; набрякли від його поцілунків, вони запалювали його гордістю й... покірністю. Як недивно, але навіть в найбільшій любовній екстазі, коли вона ставала воском в його руках, ця нотка гордості не зникала з її обличчя. І ця, власне, покірність Віри в гордості приносила йому найбільшу радість. Як зможе він її любити в темноті очей? Він, який впивався кожною зміною її обличчя?

З дотику він знав кожне заглиблення її тіла, але чи дотиком зможе відтворити всю мінливість її ества? Вірина статуя з усміхом щасливої жінки лежала вже готова під брезентом в його робітні. Він її зробив з пам'яті, й зробив вірно. Але ж тут мірилом був його зір. Він міг щохвилини ствердити, що руки його відтворюють намі-

чене. Але в постійній темноті? Як творити? Як жити? Як любити? ... Закінчити своє життя самогубством? ... Ця думка вже не раз з'являлась крадькома. Але він її завжди відкидав. Людське життя й так не вічне, і його суттю є постійна боротьба власне проти його невічності. Його життєвий шлях оминав страшні бої, але на цей раз він відчув, що цей бій є йому неминучий і що його зброєю не може бути добровільна смерть. Вона й так прийде в призначену годину. Але тоді він зможе її зустрінути з обличчям людини, що намагалась всім своїм еством встояти в нерівному бою.

— Але де взяти силу? — розпачливо питав він себе. — Де взяти силу для себе й для неї? Ах, Віро, як нам тепер бути? Як не затьмарити нашої любови? Як вивести її в іншу площину? В площину повного заперечення? Чи ж чоловік сліпий, ще й артист, не стане млиновим каменем, причепленим на твоїх широких плечах? Ох, Віро моя кохана... Я ж підставляв руку під кожную тернину, що підступно чаїлась на твою малу ніжку. Як я побачу їх тепер? Мені ж тепер і обох долонь не вистачить, щоб почути це терня... Я буду немічним, скочуватимусь в прірву розпачу. І тільки твоя любов зможе мене піднести й утримати в рівновазі. Мені потрібна твоя любов, Віро — прошепотав він беззвучно, нахилившись над нею. — Чуєш, моя кохана, мені потрібна твоя любов...

Порожевіле від сну обличчя Віри дихало ніжністю й спокоєм. Але нараз її ніздрі затремтіли, ніби відповідаючи на його запитання. Здавалося, що вона пробуджується. Але тільки легке зітхання пройшло її тілом. Вона обернулась на бік і її віддих знову набрав ритмічності сну.

Дем'ян нахилився. Обличчя Віри змінило свій вираз. Дужки брів розтягнулись, уста втратили дитячу пухкість та затиснулися. Він добре знав, що означає цей її вираз. Віра зважується на рішення. — О, моя кохана, скільки рішень прийдеться брати тобі, не питаючись мене? Скільки страждань...

Дотепер наше життя було низкою захоплень. Відкриваючи очі кожного ранку, й почувши твій спокійний віддих, я благословляв новий день — бож ти зі мною. Твоя присутність має для мене завжди почуття небуденности. Скільки я не впливаюся твоїм чудовим тілом — у мене завжди залишалась спрага, бо кожного разу якийсь деталь твого, так знаного мені, тіла здається мені знову незаним. Твоя чутлива присутність ніколи не викликала пересичення, бо багатогранність твоєї вдачі загострює мою цікавість та спонукує творчу думку. Все, що я створив до тебе, є бездушним, поверховим. Щойно тепер я чуюсь мистцем . . .

— Ах, Віро, як жити мені, не бачивши тебе? Як запам'ятати твою мінливість? Дем'ян витягнув руку й, закривши очі, легко, майже не дотикаючи, водив пальцями по овалу Віриного обличчя. І, хоч як легким був його дотик, Віра відчула його. Як вона любила дотик його рук на своєму тілі, майже нечутний, повний ніжности й тепла. Перший дотик його долонь приносив їй почуття затишку й безпеки, щойно під дальшими пестоцями вона усвідомлювала собі існування свого тіла. Чула, як воно оживає, наливається теплом та кошлатиться жагою.

Дем'ян, мов би відчувши, що Віра вже не спить, доткнувсь устами легко її уст, а рука покинула її обличчя та зійшла нижче. Віра завжди дивувалась його поцілункам. Хто міг так цілувати жінку? Його поцілунки — ніжні чи пристрасні — завжди були короткими. Але може це й викликало любовну спрагу? Віра відкрила очі, але відразу їх і заплющила. Під насупленими бровами Дем'ян мав міцно заплющені очі та викривлені болом уста.

Він мав завжди відкриті очі, бо, як він казав, не хоче бути позбавлений цієї насолоди, якою для нього є мінливість її обличчя. — Обличчя сліпця? — пройшло блискавкою. Почуття безпеки опустило її. Вона насторожилась всім своїм еством. Відсувала цей образ як поганий сон. Але з дальшими пестоцями його рук і уст тривога її

не залишила. Вона відчула щось нове, якусь старанність, незнану їй досі. Його руки ніби справджували форми її тіла, мов би вивчали його напам'ять.

Нутро її стиснулось боляче й сумнівні чіплялися вперто до зауважених деталей. Їхня подорож до Парижу... її скульптура з пам'яті, болісна усмішка навколо уст... і тепер спущені повіки. Пестощі сліпця!... і нараз їй стало ясним, що Дем'ян сліпне, що нещастя не відійшло, тільки що він вирішив до останньої хвилини берегти її від страждань...

Гарячий клубок розпачу нерівними поштовхами йшов з грудей. Вона хотіла його проковтнути, але він все більшав і, дійшовши до горла, затиснув його кліщами.

— Тільки не плакати, не дати пізнати, що я знаю. Оберегти й його від страждань... Але з затисненого горла, мимо її волі, гарячий клубок вирвався й під стуленими повіками розбився сльозами.

Всією силою намагалася там їх затримати, але вони поволі, безшумно, пекучими рівчаками спливали по її щоках.

Дем'янова рука відчула цю внутрішню напругу. Намить затрималась затривожена, покинула гаряч грудей і піднеслась до лиця. Вона завмерла під теплим намистом сліз. — Віра все знає — пройшло. — Ах, піддатись розпачеві й виплакати своє горе разом з нею!... А потім ловити Вірине співчуття в кожному русі, усмісі, слові? Коли тьма покриє мою душу, мені буде потрібне навіть і милосердя, але ще не тепер!.. Ще не тепер...

І він поволі почав цілувати гіркі рівчаки, ніжно приговорюючи: — Пригадуєш, моя кохана, коли я вперше цілував твоє обличчя під дощем? Злива нас застигла над озером і ми мокли під дірною стріхою плятана. Прибережні віти дощиклись на зелене плесо прелюдом. Шопена, а я цілував кожну краплю, що стікала по твоєму щасливому личку. Нарешті, я міг угасити спрагу, яка мене переслідувала — цілувати твоє обличчя, видане на поталу дощу.

Дем'янові уста дійшли до Віриних повік і висушували їх з великою ніжністю й старанністю.

— Це тільки краплі дощу, моя кохана, вони ж несолоні — казав він їй.

Віра вирвалась з-під його уст і всім своїм еством придулилась до його тіла. Дем'ян міцно обвив її своїми руками. Віра заховала голову на його плечі і, ковтаючи рештки сліз, прошепотіла:

— Дем'яне, мені приснився страшний сон...

Вони довго так лежали, тісно обнявшись, усвідомлюючи собі, що безжурні п'яні дні відійшли назавжди, а їм залишилась тяжка боротьба за духову рівновагу, в якій єдиною зброєю є тільки їхня любов.

chez max

BBPP

Елізейські Поля я побачила вперше, вийшовши з метрополітену на площу Конкорд. Обрамовані зеленню, підперті нумідійськими кіньми Кусту, вони, звужуючись, бігли натягнутою стрічкою підгору й нанизавши Тріумфальну Арку, зникали на горизонті.

Чотири кілометри в повній перспективі: від початку до кінця! І так їх треба оглядати вперше. Бо власне тут, на початку, вони ще зберегли свій первісний вигляд зеленого лісу, створений в нашій уяві на підставі бачених гравюр та прочитаних книжок. І щойно на половині свого шляху вони, обнявши Малу й Велику палати, поступово міняють свою зелень на будинки й стають Елізейськими Полями ХХ століття — елегантними та космополітичними.

Кіна, крамниці, банки, інститути краси, видавництва, підприємства, ресторани, каварні, готелі чергуються між собою, а на широких хідниках від ранку до пізньої ночі переливається міжнародня юрба.

В обідню пору Елізейські Поля належать нам, парижанам, що працюють в цій ділянці. Щоб розігнути ноги та змінити одноманітність бюрової праці, працююча маса похапцем з'їдає свій обід і поспішає тинятися, «фляне», по них. Хоч це «фляне» для кожного є іншим, назагал воно обмежується на дрібних покупках, питтю кави, читанню заголовків часописів, розгляданню вітрин, чи як кажуть французи — лизанню та гулянню по соняшній стороні.

Час від часу безтурботно гуляючих пронизує ніби електричний струм. Щось робиться! Це коло будинку «Фігаро» накручують фільм, або на тлі Тріюмфальної Арки фотографують манекенів. Інколи, це Григорій Пек чи якась інша зірка проходить з своїм сином, або якомусь чужинецькому дуці вивантажують безконечну кількість валізок перед готелем «Клерідж». Іноді це тільки високо поставлена особистість мчить у відкритому автомобілі.

Жіночий світ має тут свої передбачені зацікавлення. Два рази на рік крамниці розпродують свій крам. Найбільший успіх має Макс, велика крамниця з тканинами. І то цілком зрозуміло. Бо хто з нас, жінок, не любить тканин? Навіть, якщо не купувати, то хоч дотикати чи оглядати.

При розпродажах головною приманкою є низька ціна, бо це ж вона заманює прохожого. І тому Макс починає свій розпродаж виставленням на хідник прилавоків з найдешевшим крамом. Цим він інтригує цікавість: як? — за таку низьку ціну можна придбати щось добре на Елізайських Полях, ще й у Макса? Затримуетесь, щоб подивитися. Решту вже роблять різнобарвні метелики з цінами, від яких аж кишить в нутрі. Вони обіцяють ще кращу «оказію».

У використанні таких «оказій» погляди розбігаються. Такий розпродаж триває два-три тижні чи навіть місяць. Одні вважають, що придбати щось елегантне можна тільки напочатку, інші ж роблять свої покупки тільки при кінці, коли ціни найнижчі. Є й такі, що ходять тільки подивитися, залишивши свої гроші чи чекові книжечки дома, щоб не було спокус. Таких обмаль.

Барбара і я використовуємо ці «оказії» пляново, як і належить жінкам-інженерам. Переглядаємо свою гардеробу, записуємо потрібне, підкреслюємо необхідне, устійнюємо суму, яку можемо витратити, й тоді щойно вибираємось на купівлю.

До списку Барбара я, назагал, не маю жодних застережень. Інакше буває з моїм. Він зменшується наповнину від таких аргументів: до бюро всього не вдягнеш; ти ж нікуди не ходиш; маєш дітей, може щось краще купи їм... Я ж щось інше: сама вмю шити, а тобі ще на кравчиню треба витрачатися; маєш чоловіка, пощо тобі вбиратися? ... і т. д.

Вибравши найменше зайнятий день, біжимо вишукувати наші «оказії». Я затримуюсь на хіднику коло найдешевших цін. Але Барбара рішуче відтягає мене, кажучи, що нам не личить купувати щонебудь. Проштвухуємось в середину. В лице кидається духота. Тут вже атмосфера тропіків. На прилавках, уставлених рядами, поплутаними лініями копичаться райдужні сувої. Над ними пестрі метелики з цінами висять нерухожими хмарами, через які низька стеля немилосердно цідить своє неонове світло. На підвищеннях чорними екзотичними гронами — продавщиці. Вони в трансі: розпарені тіла ллють їдкі парфуми, а підфарбовані спітнілі маски облич викидають в синкопічному ритмі джазу хрипливі пеани:

— Мої пані! Не вагайтесь! Це ж з боку Макса справжня посвята! Такий якісний крам за таку низьку ціну! Вибирайте! Вибирайте! Подвійна ширина! З одного метра тридцять маєте сукню! Не проходите повз! Така нагода не трапляється щодня! Користайте! Користайте!

І жінки загіпнотизованим роєм дориваються до сувоїв; тягнуть їх до себе, примірюють, важать на долоні, мнуть, вигладжують, радяться між собою, рішаються на метраж, або відкидають і кидаються на щось інше.

Фуркотять сувої, простеляючи свою ткани, блискавкою відмірює метр, тілікають задоволено ножиці... І знову нові пеани з спітнілих чорних грон:

— Тільки у Макса! Тільки у Макса робиться подивугідні закупи! Шукайте й знайдете! Це ж тканини «от кутюр», мої пані! Не вагайтесь, поспішайте! Поспішайте!

І жінки ще завзятіше копошаться. Час від часу гучномовець кидає різко пересторогу:

— Уважайте на ваші торбинки! Тримайте їх міцно під пахою! В крамниці можуть бути кишенькові злодії — ми не відповідаємо за вкрадені речі!

На мент крамниця стихає, всі кидаються до своїх торбинок і переконавшись, що все в порядку, знову забувши про все на світі, кидаються нишпорити.

Барбара і я маємо однакову освіту, вирости в тих самих умовах, одного віку та способу мислення, але розходимося цілковито в своїх смаках. І у Макса, при виборі першої тканини, виявляється відразу ця розбіжність.

На першому прилавку з райдужної копиці мене причарувала блідобежова ангора у побляклі зелені й брунатні вужики. Я до неї дослівно прилипла. Вже й бачу себе в сукенці з неї й чую її притульну м'якість і тепло. Починаю вираховувати потрібний метраж. Але з надумань мене вириває Барбара

— Кеті, ти до чого вже прилипла? Залиши! Та це для старих бабок або підлітків.

На мою заввагу про наш трохи заавансований вік вона вже має готову відповідь:

— Саме тому все виблякле нам не піходить. Нам треба конче щось гаряче кольором і ефективно візерунком. Подивись! Це краще личить — і тягне до себе гарячочервоні зигзаги на соковитому гранаті. Я недовірливо примірюю й питаю з докором:

— Ну, що, бачиш мене в такому?

Барбара відхиляє голову назад, бо між жіночим на- товпом не має куди відступити, й жмурить свої лукаві очі.

— Справді чудове! Але... маєш рацію, тобі не пасує. Знаєш що? Воно вимріяне для мене. Тобі зараз щось знайдемо.

І вже метр весело відмірює червоні зигзаги.

— Та не треба й шукати, це бежове якраз пасує — кажу я.

— Залиши! Повір мені — це не для тебе.

— А мені здається, що для мене. Прийду завтра без тебе й куплю собі — відповідаю я вже сердито.

— Сподіваюсь, що до завтра старі баби тобі викуп- лять. Ходи, заплатимо мое й пошукаємо щось для тебе.

Ми вирвались з гуці, заплатили й за кілька хвилин знову опинились коло нового прилавка. Тут театральни- ми завісами простелились оксамити: тяжкі, соковиті. Барбарі вже одмірюють темносинього на сукенку. Виби- раю й собі.

— Кеті, ходім далі, часу у нас обмаль. Оксамиту не купуй для себе. Будеш в ньому два рази грубша. Від такого переконливого аргументу я покидаю принадливі оксамити без жалю.

Біля мережив Барбара ахнула й схопила мене за руку.

— Дивись, та пані у зеленому, якраз схопить мере- живо, за яким я вже пів року шукаю по Парижі й не можу знайти. Але лишенько мені. Його щось малувато. Вона мені з-під носа забере — затривожилась Барбара, пропихаючись ближче до вимріяного мережива. Сказала до пані в зеленому «пробачте» й потягла матеріял до се- бе. Обурена пані цупнула мереживо назад та сказала продавщиці зміряти цілість. Барбарі руки опустились. Пропало мереживо, якого вона так довго шукала!

Але навіть у Макса не можна втрачати надії. Мере- жива було надто багато на одну сукенку, а надто мало на дві й тому треба було брати цілість. Пані у зеленому

завагалася. В цей момент Барбара вдруге потягла мереживо до себе й тоном наказу звернулась до продавщиці.

— Певно, що на суценку надто багато. Це ж непотрібна витрата, але я беру все.

Пані в зеленому змірила Барбару очима, погірдливо проказала «беріть собі» та зникла з наших очей. Барбара була на небесах.

— Бачиш, Кеті, як треба вміти використовувати обставини. Поки вона надумалась, то я вже купила.

— Це не було дуже гаянтно — ствердила я.

— Гаянтно чи ні, а мереживо моє — раділа далі.

— Ой, Кеті, знаєш котра година? — нараз затривожилась вона, глянувши на годинник. — Нам треба вже йти, а я ще хотіла собі нейлону купити... Знаєш що, ти плати за мереживо й чекай надворі. Ти ж найлону не любиш.

За кілька хвилин, зручно обминаючи прохожих, ми бігли, обтяжені пакунками, до бюро. Сердились на кожне червоне світло, бож креслярі не можуть сидіти без догляду тому, що жінкам-інженерам захотілось купувати «шіфони».

Вже перед самим бюро Барбара голосно розреготалась.

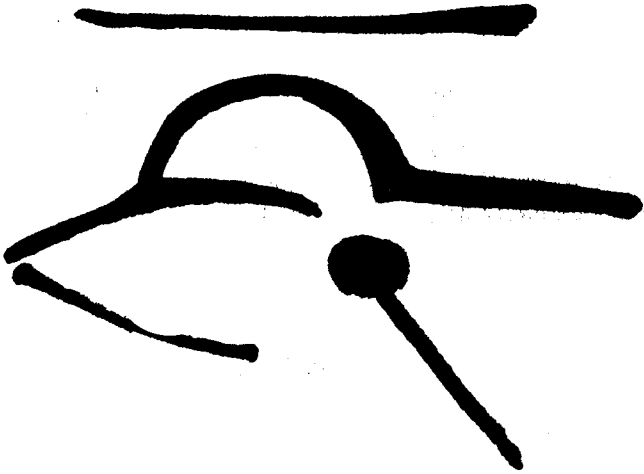
— Кеті, та ти ж нічого собі не купила, ще й до того мої пакунки несеш!

— Не купила, бо ти за своїми покупками забула про мене — сказала я з докором.

— Цілком не забула. Тільки там нічого підходящого для тебе не було... Не маєш чого киснути. Просто не дозволила тобі викидати непотрібно гроші. І де ти кращу приятельку знайдеш, щоб так дбала про твої фінанси. Ой, Кеті, ти мене не доцінюєш!

Вже минуло багато років, як непосидюща Барбара поїхала робити інженерську кар'єру до Південної Африки. На розпродажі до Макса ходжу я сама. Кожного разу, коли хочу собі щось купити, пригадуються мені Барбарині «аргументи» й я дуже часто повертаюся до бюро без жодних «оказій».

оскар

З кожним роком Оскар щораз більше нарікав на свою долю. Це стало вже звичкою, тож ніхто й не уявляв його собі без нарікань.

Часом декому уривався терпець і тоді Оскарові приходилось вислуховувати потоки скарг за: «його неможливий характер», та за «постійний поганий гумор, який не знати чому мають терпляче переносити й клієнти, й власники, й співпрацівники». Від таких закидів Оскар не боронився, він тільки затихав і майже цілий день до нікого не відзивався. Він робив мовчазливий балаєнс свого життя.

— Пропрацював майже цілий свій вік... Відклав на старість трохи грошей... Маю добру жінку, яка хоч дбає більш про себе, як про мене, але мене любить і навіть шанує... Правда, дітей у нас немає, але й не треба.

У брата аж четверо. І з здоров'ям Бог милував. Що тепер нога болить — це ж нормально. На старість все щось мусить боліти.

І підступно виривалось питання:

— І чого це я нарікаю? Може й справді нема на що?

Але літа йдуть, а в його житті нічого не змінюється. А йому хочеться змін. Так змін... Яких? Правду сказати, то він і сам не знає. Але здає собі справу, що це життєва одноманітність викликає це бажання. Що за парадокс! В його професії приходиться бачити сотні облич, вислуховувати безліч балачок — а його монотонність забуває!.. Не від тих бачених облич чи вислуханих балачок, але від щоденного повторювання тих самих слів, від щоденного виконання тих самих жестів, від щоденного роздавання на всі боки усмішок та подяк.

Від коли він себе пам'ятав, він завжди працював по ресторанах: малим бігав на посилки, чистив картоплю на кухні, мив посуд. Підлітком відчиняв двері, подавав плащі, кликав таксі. Опісля став накривати столи та подавати напої. І так дійшов до бару. І от вже він з двадцять років, як в барі. А на вулиці Боесі?.. Здається дев'ять минуло, на десятій пішло... треба вже захувати.

*

Піццерію на вулиці Боесі мав італієць Джіованні. І як належить між порядними італійцями, за одну з кас він посадив свою жінку, за другу — свою доньку. А тому, що його найближча родина тим і обмежувалась, то на кухаря взяв свого найкращого друга П'єтра, а його дружину Лючію поставив до приготування салат. Решта обслуги набиралась з їхніх ближчих, чи дальших родичів та приятелів. І так залю обслуговували: чорнява Кляра, з обличчям італійської мадонни, пухната набіло підфарбована енергійна товстуха Марія, нез'ясованого віку, завжди зрівноважений Антоніо, молодий з чорними кучерями та дівочими устами Анжельо та понурий, сучий, з гострим профілем крука Діно. Піцци пік чемний Ренато, а баром завідував вічно невдоволений Оскар. Сам

же господар Джіованні, походив з доброї італійської родини, хоч зовнішній його вигляд на це не вказував. Він дуже нагадував морського коника. Високий, він все розширювався в гору і, забувши про шию, закінчувався русявою безпропорційною головою. Дивлячись на його булькасті, водянисті очі та, під малим носиком, відкриті веселим півмісяцем уста, здавалось, що він тількищо виринув з глибин і з задоволенням перераховує присутніх. Можливо, що це тільки краплі поту на широкому, в хвилястості зморшки, чолі викликали цю схожість...

Сама ж піццерія, хоч і знаходилася поблизу Елізейських Піль, мало чим різнилася від піццерій своєї батьківщини. В ній було темно, гамірно й тісно. Приміщена в голі сусіднього готелю, вона пристосувала архітектуру кінця ХІХ-го століття до своїх потреб. Коло самого вікна влаштовано піч, щоб з вулиці було видно всю церемонію випіку. Але комина не можна було вивести на вулицю й тому з пічки сплячим удавом бігла почерез залю аж на подвір'я підвішена до стелі труба. Вона дивувала всіх своєю довжиною та грубиною. Була пофарбована, як і стеля, на пісочний колір та прикрашена побляклими гірляндами з паперу. Вздовж неї біг прилавок бару, за яким царював Оскар.

Як належалось на ті часи, стіни всі були в дзеркалах. І це блискуче тло, якась рука доморобного маляра, далекого свояка Джіованні, взяла собі під італійський краєвид й залюднила святочними сценами з життя соняшної Сіцилії. Видно, що з часом фарба потріскалась й підвідала, бо деяким ослаб бракувало вух, а розтанцьованим парам рук чи ніг. Але найбільш пікантним видовищем були очі прохожих, що відповідно до їхнього росту виринали між оливковими гаями, чи між сіцилійськими селюхами в супроводі безрогих...

*

До праці **Оскар** приходив щойно на десяту. Випивав велике горня кави з молоком і помаленьку брався до пра-

ці. Витирав старанно прилавок, укладав гори чашок, підставок, склянок. Опісля брався до розливання вина. Він навіть любив наповнювати прозорі малі графінчики. Уставляв їх десятками на столі й повільно наливав в них червоне, біле чи рожеве вино. Пізніше приходила черга на воду, але графічників з водою було відносно мало. Ще розкладав на прилавкові паперові серветки та нарізував цілі копиці білого, довгого хліба. Обкидав все оком, щоб переконатися чи чогось не бракує, наливав собі склянку червоного вина й, попиваючи, чекав на першого клієнта.

Точно о 12-й з'являлись перші й незабаром наповнювали залю. Для Оскара починалось щоденне тупцювання. Перші привітання, перші замовлення. Найбільш замовлялось піц і Ренато з любов'ю брався до них. Він зручно розплющував тугі копички тіста та покривав їх червоною помідоровою масою. І тільки приготувавши з добрий десяток таких кружечків, залежно від замовлень, накидав решту приправ і то, як справжній маляр. На червоні палітри сипались чорні, лискучі оливки, темно-зелені кульки капрів, біло-чорні пластинки печериць, рожеві листочки шинки чи масні анчуаси. Після кожної приправи Ренато старанно витирав руки об боки, закриті великим фартухом, й закінчував своє мистецтво білими кубиками сиру та пахучим сушеним оріганом.

Тепер приходила черга на дерев'яну лопату. Зручними рухами він кидав на неї піцци й дуже зосереджено скидав їх на черинь коло жару.

На жаль, ця переповнена любов'ю мистецька праця Рената не мала заспокійливого впливу на Оскара.

— Що ж, йому молодому! Я також колись з любов'ю подавав каву. Але хай так покидає з двадцять літ до печі свої піцци... І їсти йому їх відхочеться.

*

Перші двадцять хвилин проходили для Оскара нескладно. Ренато справлявся з піццями і кожний щось жував.

Бувало, що заходив хтось з старих знайомих і вітав Оскара прийнятим у Франції питанням: — Як ся маєте Оскаре; що у вас нового? — На що Оскар тихо нарікав:

— Ах, зайве питання, дорогий пане — бож що може бути нового у Оскара. Це вже сьомий раз, як я страждаю в барі.

— Не розумію вас, Оскаре; якщо ця праця вам нестерпна, то пощо до неї стільки разів повертаєтесь?

— Бо так доля хоче, дорогий пане, — відповідав таємничим шепотом Оскар. Знаєте, я вірю в переміщення душ. Я вже сім раз народжувався, щоб бути Оскаром у ресторані. Ну, що ж, не маю щастя. Потішаю себе, що на сьомому вже буде кінець моїй барманській кар'єрі, бо восьмий раз, дорогий пане, то вже не витримаю...

— А що хотіли б робити на восьмий раз?

— Що хотів би? Тільки грітися на сонці. Я його так люблю, дорогий пане, а майже ніколи не бачу, — відповідав він жалісно.

Розмова вривалася, бо сипались перші замовлення на каву. Й Оскар відразу почув, як весь його спокій зникає й десь з-під пічки Рената, рижим, надокучливим тарганом вилазить роздратовання.

Здавалось би — робота нескладна: вкинути до сіточки зеленої кави, всунути її до машини, підставити чашки та потягнути за ручку, один, два чи три рази. Потім поставити чашку на підставку, покласти ложечку й цукор й поставити на прилавок. Машина давала з трьох сіточок шість кав. Не так вже й багато. Можна було би справитися... як би не вередливість клієнтів. Кожному хочеться іншої!

Чорнява Кляра, пробігаючи вздовж прилавка, замовила: — Дві подвійні, одна експрес; — а пухнаста Марія проспівала із залі: — Одна італійська й три з молоком. Анжельо не лишився довго пасти задніх й проходячи повз Оскара з ангельською усмішкою сказав: — Одна міцна, дві розводнені та одна без кафеїну. За хвилину

й Діно понуро прокракав: — Одна легенька, три капучіно та дві екстра.

Оскар тільки розводив руками та бурчав під ніс:

— От і справляйся... Ах, де ті добрі часи поділися, коли варилось велика каструля кави на цілий день і в обідню пору тільки підогрівалось: й добра була, й смакувала, й всі пили однаково. А тепер, бач як видумують...

З відходом перших клієнтів темп обслуги значно зростає, а з ним й роздратовання Оскара. Треба було знову наливати аперитиви, діжестиви та готувати каву.

Хтось, знаючи, що Оскар кожної неділі грає на перегонах, пробував пожартувати: — Здається, що останньої неділі ви виграли значну суму?

Оскар з обуренням відповідав: — та виграв, але так багато, що знову мусів прийти за цей прилавок. На чемне побажання, щоб на другий раз йому припав більший виграти, Оскар вже не відповідав, бо знову посипались замовлення: легкі, міцні, розводнені, італійські, екстри, експреси, капучіни, подвійні, з молоком, без кафеїну — джмільями облягали Оскара. Він їх зграєю підганяв під машину, тягнув щосили за ручку, аж жили на руках виступали та чоло заросилося краплями поту. Він їх навіть не витирив. На скронях тривожно пучніли б'ючки. Почало бракувати чашок і це вже було цією краплиною, що переливає. Оскар почав сердитися. Але коли посипались дальші подвійні й легенькі, він вже отверто почав обурюватись:

— І де я вам тієї клятої кави наберу. Машина не встигає, а ви хочете, щоб чоловік встигав!

Розгарячена обслуга домагалася свого. Оскар починав лягати. Вперше діставалось Клярі: — Якого чорта тобі треба аж сім кав? Сама їх п'єш, чи що? Маєш дві -- покищо вистачить з тебе. А ви чого роти роззявили? — звернувся він до чоловічої обслуги. — Бачите, що чашок бракує, чуєте? Скажіть довготелесому Джіованні, щоб купив більше, в руки вам наллю кавуні, чи що? Він кутий лис грошей шкодує, от що вам скажу. Вже пів-

року, як нову машину до кави обіцяв. Бачите, як купує? Гроші затиска. Обслуга, побачивши, що з залі впливає Джіованні, розбіглась за чашками, а Оскар розгарячений пішов наступом на Джіованні.

— Маєте щастя, де ви такого другого знайдете, щоб на такому унікаті каву витискав? Ну що, скоро нова машина буде? Вже пів року тягнете. Ой, урветься у Оскара терпець і зламає Оскар вашого праддівського уніката! Побачете, зламає!

Джіованні на таке, булькасто закліпав, але не заховав своєї півмісячної усмішки морського коника.

— Ой, заспокойся, мій дорогий. Вір, чи ні, але вже два місяці, як замовив. Їде, аж з тобі так дорогої Фіренци — хоч тим будь вдоволений. Але, мій дорогий, тобі вже про відпочинок треба думати. Ти постарівся разом з твоєю машиною. Щось мені здається — що ти темпу модерного не витримуєш. От що, мій друже.

І справді за кілька тижнів з'явилась нова машина, подовгасто-лискуча, з чорними гудзиками замість ручок — останній випуск фіренської продукції. Під ручками стирчали червоні язички, які відповідно до бажаної густоти треба було наставляти на нарізи з цифрами один, два, три, чотири чи п'ять.

Оскаріві ця нова машина дуже подобалася.

— Це ж справжній відпочинок. Замість шістьох, відразу вісім кав. Вже час виграється. А потиснути гудзик і наставити язичок, це ж не то, що ручку з усієї сили тягнути. Нарешті Джіованні порозумнішав і послухався його. Це ж зрозуміле, що до модерного життя треба мати й модерне устаткування.

Як додаток, з'явилась ще й мала машинка до мелення кави. Ця новинка менш сподобалась Оскаріві. Треба ще зернята з мішечків насипати та ще один гудзик натискати. Він звик вже до меленої кави.

Але що ж, власник залишиться завжди власником. Його комбінація ясна: кава в зернятах коштує дешевше,

ніж змелена. І тут Джіованнова скупість вилізла. Але нічого, Оскар дасть собі раду й з цим.

Новими машинами тішилась й вся обслуга, бо бурчання, а часом й лайки Оскара всім вже остогидли.

З першою хвилиною замовлень Оскар справлявся добре. Гірше з другою. Звикши роками тягнути за ручки, наставляння язичків вимагало від нього не абиякої уваги. І з першими познаками втоми клятві язички відмовлялися наставлятися на бажані цифри. Оскар сердився, що не покращувало його продуктивності та викликало справжній заколот у замовленнях. Клієнти, що замовляли легкі кави, діставали міцні, а експреси та екстра ставали розводненими. Клієнти дивувалися, обслуга вибачалася та зганяла своє незадоволення на Оскарові. Дійшло й до Джіованні, що його італійські та капучіні цілком перевелися. Тоді й він додавав Оскарові від себе:

— Ну, що ж, Оскар, старий друже — не справляєшся? А так тобі хотілось нової машини. Думаєш, що за тебе буде сама працювати?

— Почекай, Джіованні, укоськаю, ось побачиш! Перший сервіс цілком добре йде.

— Та перший тобі й на старій машині справно йшов. От наступні... Ой, не легко тобі буде укоськати нову bestію... Літа вже не ті. Кажу тобі, модерний темп вже не для тебе.

— Джіованні, не чіпляйся, хоч ти тут і патрон. Тобі вже треба позичати пальців у внуків, щоб твої літа поразувати, отже не рахуй моїх!

— О, мій друже, нема що порівнювати. У мене праця інша. Бачиш, як добре з нею справляюсь. Голова ще варить. А от тобі вже й модерна машина не допоможе. Темп не витримаєш. От що.

— Не поспішай, це ж перші дні. Кажу тобі, що звикну й укоськаю, — потішав і себе, і його Оскар. — Ти краще нових чашок купи, бо старих обмаль і це також стримує мій темп.

— І чашки тобі вже не допоможуть! Отже нема чого їх купувати. Скорше треба молодого заступника шукати. Гідного такої машини! Ти ще щастя маєш. Інший тебе вже давно викинув би. Бо взагалі, що це за праця. Цікавий я знати, як би ти виглядав, як би тобі довелося з трьох гатунків каву робити. Яку б гарантелю затанцювали би твої колумбійські, перуанські чи бразилійські кави. Га, га, га — реготав та покпивав Джіованні.

На таке глузування Оскар вже не відповідав. Червонів, бурмотів та свято вирішував покорити нову bestію та звикнути до нового темпу.

І так привикав Оскар аж три тижні. Все сподівався достосуватися до нової машини. І одного дня, ствердивши, що нічого з того не виходить, не витримав. Вилаяв всіх, включно з Джіованні, й хоч не відважився поламати нову машину, то все таки зігнав свою злість, потовкши гору чашок та підставок і так заспокоївшись, гордо всім заявив:

— Мастить самі собі голову з вашою новою bestією. і береть собі кого хочете! Оскар відходить на відпочинок. Чашок і так бракувало, отже є нагода придбати нові. Від такої відважної резолюції аж лячно йому стало й він почав заспокоюватися: — Справді, чому й ні. Дітей не має, в хаті мало що є робити, й жінка в нього добра, зрозуміє й на сонці дозволить часом погрітися. От — це й буде та зміна в його житті, якої він так бажав.

*

Якщо колись вам доведеться побувати на вулиці Бое-сі поблизу Елізейських Піль, то ви без труда знайдете цю піццерію, але . . . розчаруетесь, тим що побачите в середині. Джіованні, після Оскарового краху забажав й собі змінити життя, і невдовзі продав її лікареві, якому також захотілось змін. Йому набридло щодня заглядати в хворі горла й він вирішив на старість літ мати веселіших відвідувачів. Його ж пані зайнялась відразу деко-

рацією. І так, приміщення перефарбовано, включно з трубо-удавом, на брудно-рожевий колір. Сіцилійські малярки позникали з дзеркал. З'явилися білі фіранки, які легко розходилися коло печі, щоб прохожі могли кинути оком, як інший Ренато розплющує білі кружечки тіста. На дверях повисла тяжка заслона такого самого брудно-рожевого кольору, що й стіни. Над столиками поспускалися павуками тканинні абажури з Фарвесту, а побляклі гірлянди перетворилися на дивні, пелехаті квіти з паперу, виробу самої дружини доктора. Вона їх виробляла так багато, що невдовзі квіти виростили з кожного вільного куточка. Важко відгадати, про який стиль мріяла співвласниця піццерії. Дивна суміш: ні Париж, ні Фарвест, і не Італія. Тільки піч і лискуча машинка до кави залишилися єдиними свідками славного минулого.

р о б е р т

«В Туреччині не бракує сиру — але він не розпливається, не тане в роті, ані тгне. Він не має душі».

Мішель де Сент П'єр

Перед відчиненою шафою Роберт нерішуче оглядав свої краватки.

— Належалась би ще чорна. Це ж тільки десять місяців минуло, як померла моя Колет. Але чорне мені остогидло. Хай буде ця темно пунцева. Колись мені дуже пасувало.

— Колись? — повторив, приміряючи краватку перед дзеркалом. Так, колись все пасувало... А тепер і руки вже трусяться, і зморщки надгризли обличчя, підборіддя розвісилось і очі каламутно дивляться з-поза мішків, як із-за барикад... Ну що ж, сімдесят вже стукнуло.

— І пощо я погодився на цю зустріч? Та ж моє обличчя вже тільки на другий світ надається — продовжував, затаючи вузол пунцевої краватки. Витягнув довгу шию і знову ближче приглянувся своєму обличчю. Зморщки ще нічого, а от руки трусяться. Може ще можна відкласти зустріч? — назріла думка. Глянув на годинник.

— Ні, вже запізно. Ну, що ж, лишилось тільки бути гідним обставин.

Підійшовши ще раз до шафи, порився під сорочками, витяг плоску пляшку коньяку, відкрутив, перехилив кілька ковтків. Рідина схопила за горло й розлилася гарячою хвилею в грудах.

— Уф, відразу краще.

Підійшов до вікна й задивився на густе каштанове листя, в яке уможувався спати сутінок вечора.

— Сімнадцять літ минуло... Ах, Шанталь, моя Шанталь. Літне сонце мого життя...

*

Висідав з таксі збентежений. — Як молодий хлопчина — подумав. — Це добрий знак. Ах, аби тільки руки не трусились.

Ресторан знайшов відразу.

— Ще одна нова фасада! Видно власники розбагатіли й не маючи змоги відмолодитися, відмолодили свій ресторан. Ну й це добре. Непогано, видно руку декоратора — ствердив, відкривши двері.

— Шанталь казала, що чекатиме на долині.

— Ну, смак мав, але сходи не на старечі ноги. Поруччя так порозривав, що нема чого й триматися. Ах, моя Шанталь... Літа ж не ті! І пощо я погодився на цю зустріч? Та ж вона може мати тільки посмак полину...

На порозі до пивниці затримався. Повіяло прохолодою, інтимністю, люксомом. Освітлене було тільки склепіння. На столах вогняні язички свічок задоволено муркотіли, як обгодовані коти. Людей ще було небагато й він відразу побачив Шанталь. Вона сиділа з боку біля стіни.

Свічка теплом провітлювала долоні й заглядала в нахилене лице.

Вона не змінилась — ствердив, підійшовши до неї.

— Добрий вечір — промовив.

На нього піднявся погляд так добре знайомих очей: серйозний з нотками іронії з-поза тепер вже нерозгладженого шовку повік. Карі очі оббігли проникливо обличчя, опісля всю постать.

Роберт зняковів.

— Добрийвечір, Шанталь — повторив. Балянс не дуже добрий? пробував жартувати.

— Добрий вечір, Роберт. Але ж сідай будь ласка. — Витягнула руку, до якої він припав устами. — Ніхто з нас не молодіє.

А от ти завжди молода — ствердив Роберт, — свіжа, як троянда по ранній росі...

— Я бачу, — перебила його Шанталь, що ти, не зважаючи на вік, не змінився... все любиш догоджувати жінкам. Й то завжди тими самими компліментами.

— Може вони й ті самі, але інтонація не та сама, моя дорога!

Шанталь розсміялась: — Я бачу, що ти вже до смерті залишишся «бон анфан». Нараз вона споважніла: — Слухай, я тобі дуже співчуваю...

— Ти за Колет? Та, пережив. От тепер у мене проблема, якби не попасти на тамтому світі на неї...

— Ну, я не думаю, щоб вам там було по дорозі.

— На це я й розраховую... Нам й на цім світі було не по дорозі. Єдина жінка, яку я справді кохаю і шаную це ти, Шанталь. А ти мене не схотіла...

— Роберте, — перебила вона йому, — твої діти, дружина, становище, це все разом було понад мої сили... А бути за кулісами, це також понад мої сили...

— А тепер, Шанталь, як бачиш, мені вже няньки треба... Хіба що моє прізвище тобі щось говорить...

— Ах обличч, не задля цього я тебе запросила, хоч я дуже зворушена твоєю пропозицією. Попросту ти для

мене залишився дорогою людиною, перед якою я не мала таємниць та могла бути собою. Ти мене знав і любив такою як я є, а не такою, за яку приймають інші. По суті я є тільки слабою жінкою...

— В цьому й твоя сила, Шанталь.

*

— Захоплений твоїм вибором ресторану. Якщо так далі...

— Я набагато менше, — відповіла Шанталь, старанно розжовуючи кружельце сухої ковбаси. — Це несправжня оверняцька кавбаса, — ствердила вона по хвилині. — Смак той, але вона надто суха.

— Моя дорога! Треба вміти вибирати. Я ж тобі радив гусячу печінку з цяточкою труфлі. Не можна помилитись. Це ж наша французька спеціальність.

— Тяжко було опертись твоїй пропозиції, але що було б з моєю печінкою... Вона у мене від народження вередлива й з тим треба рахуватися.

— А от мої «кокій сан Жак» — чудові. Якраз такі, як я люблю. Чи знаєш на чому полягає витонченість в приготуванні їх по-провансальському? На дозуванні часнику! Відразу можна оцінити кухаря. Посипати часником — було би злочином, це ж посудину треба натерти роздушеним часником!

Шанталь розсміялась й перебила йому:

— Тоді страва натягається ароматом і більш споживна. Чи не правда? Бачиш, я на кухні визнаюся неменш ніж ти!

— Ах, моя дорога. У тебе глибоке й тонке знання в цій ділянці. Що за приємність мати перед собою справжнього знавця! Але ти мені скажи, на чому ти не визнаєшся... От, хоч би це вино. Як ти його добре вибрала. Краще й не можна. Воно так пасує до моїх «кокій сан Жак» по-провансальському й до твоєї оверняцької ковбаси.

— Та можу тобі зрадити таємницю — відповіла Шанталь, споважнівши. — Я знаю напам'ять всі назви виноградників розташованих на соняшному боці. Це вже не так і тяжко. Але гірше з роками. Погода ж у нас примхлива. І тут можна розгубитися. Але, на щастя, кожному доброму ресторанові залежить на добрій славі і кожен з них має хоч одне добре вино, яким може задовольнити найвибагливішого. Сподіваюсь, що бордо буде не гірше. Ось спробуй.

І справді, замовлене бордо виявилось негіршим ніж холодне розе баск. Роберт любувався своїм: втягав міцний, бадьорий аромат, а опісля довгими ковтками смакував.

— Що за краса! Як я тобі вдячний за таку вечерю. Бо що ж може бути в світі кращого, як їжа? Ну зрозуміле, що кохання йде разом. Їжа й кохання...

— Ах, знаєш, Шанталь, коли ти мене покинула, мене роками мучило безсоння. Що я лікарства наковтався! Але згодом вони перестали діяти і нарешті я сам знайшов чудовий лік: лягав до ліжка й дуже старанно укладав меню на наступний день. Спочатку гарячував — всі мої улюблені страви накидались мені відразу. Вибір був важчим, ніж в ресторані — бо нема з ким порадитись. Але помалу каруселя запахів, смаків та кольорів звільняла свій біг та залишала сконкретизоване меню. І я на цьому засипав, як дитина. А знаєш чому? Щоб скоріше дочекатися наступного дня, а з ним і вибраної їжі. А тепер, хіба ще дивитися можна...

— Мушу тобі признатися, що з літами я здивачів. Що там здивачів, — махнув він розпачливо рукою, — от попросту перевівся. Уяви собі, що мій лікар дозволяє мені тільки склянку вина при їжі й то розбавлену водою. Можеш собі уявити це божественне бордо розбавлене водою? — додавив він, піднявши свій келих. Тому я цілковито зрезигнував з вина — й перейшов на коньяк.

— Раджу тобі негайно змінити лікаря. Кілька склянок доброго вина ніколи не зашкодить. Та ж у всіх лі-

карнях у Франції дають хворим вино до їжі. Це ж й зрозуміло: хворому, що може видужати, воно не зашкодить, а безнадійно хворому підтримує мораль. Але, якщо ти взагалі не п'єш, то треба було сказати...

— Забудьмо всі заборони на сьогодні. Я такий щасливий, що ти передо мною, що й забув за свої старечі недомагання. Розкажи краще про твоє життя-буття без мене. Я чув, що ти досягла успіхів в праці, подорожувала...

*

— Знаєш: люблю я їздити, й наїздилась я досхочу. Але кожного разу, коли стаю ногою на своїй землі, ставлю все одне й те саме питання: і що може шукати порядний француз закордоном? От хоч би й наша природа: і чого у нас нема?! І тепле море, холодне й океан; Альпи, Піренеї, Вогези. Найменший наш закуток дише культурою й красою, — й доброю їдою.

— Як гарно ти висловилась, — перебив їй Роберт захоплений. Так, це правда: у нас кожний куток дише культурою і красою. Ми ж така стара нація... І справді нема нам чого шукати закордоном. Інша ментальність, інші звичаї, а головне... кухня не та! До всього можна звикнути; але до чужої кухні ми не звикнемо ніколи! От бельгійці чи німці перейняли нашу смажену картоплю — але куди їм до наших «фрітів». Пересичені товщем, кволі, безбарвні... А про Англію то вже й не треба згадувати. В їдженні треба вікової вправи руки, от що. А хто її має, як не ми.

— Цілковито погоджуюсь з тобою. Ну скажи мені, де ти в світі знайдеш такий «стек о пуавр», — проказала Шанталь, відрізуючи кусник соковитого м'яса. — В Канаді, чи Америці дадуть тобі такий, що ним можна цілу родину нагодувати — навіть й кривавий — але ж смак: воно в них й перемерзле, і надто товсте, і не з того куска, що треба... Хіба ще десь в Андах можна поласувати, але там висмажують його на підодшву, треба самому за кухаря бути.

— Я не помилилася, запрошуючи тебе сюди, — продовжувала вона задоволено. Тут м'ясо чудове — витримки треба, щоб не проковтнути за одним разом.

Шанталь подивилась на меню. — Ти ще побачиш, які тут мають прекрасні сири. Попросту очі розбігаються.

Покликали Жоржа й за хвилину на столі появилася плоский круглий кошик, а в ньому сири, виложені без назв, як камені на іспиті з мінералогії. Молочно-білі, з кремовим відтінком сметани, жовті як масло, брунатні, як пражене молоко; покриті цвіллю, попелом, грубо змеленим перцем, кісточками з винограду, соломою, листям, зіллям. Тугі, розпливчасті, пухкі, пророслі дірками різного калібру, поцятковані синьою плісенню, ніжно вогкі від перемеленої зелені трав. Кожний зовнішній вид підшептував свій смак та лоскотав піднебіння. Як вибрати з цього багатства? Роберт і Шанталь дивились в захопленні.

— От де наша справжня гордість. Сподіваюсь, що від часів спогадів Черчіля число їх ще збільшилось, — сказала Шанталь. — Пропоную тобі почати від вареного, от хоч би від канталю. Він виглядає свіжим. Ти ж такий любиш.

— Ах, Шанталь, що за увага з твого боку. За стільки літ ти не забула, що я люблю свіжий канталь! Боже мій, я вже до смерті не вирвусь з-під твого чару...

— Ти зворушливий... Але я побоююсь, що мій чар постарів зі мною.

— Та що ти, Шанталь! Та ти ж значно краща, ніж була молодію. В розквіті сил і краси. Ти, як серпневий день, насичений теплом... Глянь на себе, та ж твоє обличчя обіцяє рай на землі!

— Облиць, мій друже. Я тобі дозволила забагато випити вина. Воно притьмарює твій зір... От зморшки вже задомовлюються... відповіла Шанталь, відкинувши голову та журливо провела пальцями по своєму обличчі.

— До біса зморшки, Шанталь! Та ж душа твоя без них! І тому, твоє обличчя залишиться завжди молодим.

— О, Роберте, — ти справді випив надто багато... Їж твій сир, я тобі ще доложу кусничок козячого. Знаєш, дивні діла бувають з сирами. Я так жахливо розчарувалася в Голляндії... Уяви собі, що в Амстердамі, в дуже доброму ресторані я не могла дістати їхнього голляндського сиру на чверть випраженого. Я ж люблю тільки такий. Покликали самого власника, дуже вибачався, але каже: маємо тільки на пів, або три чверті пражений. От тобі й країна сирів. Кажу тобі, немає такої, як наша Франція! — ствердила з полегшою Шанталь, накладаючи на скринку білого хліба окришини процвілого сиру.

— Яка насолода. Візьми ще трохи мого. І конче ще кілька крапель вина. Бож сир без вина... Роберте, налий, будь ласка.

Роберт взяв пляшку й перехилив до келиха. Рука його так затрусилася, що мусів підтримати пляшку другою. Але однаково вона дрібненько заскакала по краечку келиха. Шанталь здивовано глянула, й побачивши посоловілого Роберта, скрикнула:

— Роберте, що з тобою?

— Нічого, дорога. Я так давно не пив вина... Я ж тобі казав, за останні роки цілком здивачів. Замов мені, будь ласка, подвійну порцію коньяку. Я відразу прийду до себе.

— Що ж тобі могло пошкодити? За кухню ручаюся, що свіжа. Хіба справді надто багато випив вина. Але коньяк, як «діжестів»? Може, щось інше? — стривожилась Шанталь.

— Ні, дорога. Тільки кон'як, цей шляхетний трунок може мене врятувати.

— Ну, то я скористаюсь й замовлю ще собі морозиво. Вони тут мають таке, що проїхавши всю Італію такого не знайдеш. «Гляс о кассіс» — надзвичайне. Намовила би й тебе, але, якщо ти погано себе почуваєш... продовжувала Шанталь, не бачучи, як Роберт все більш соловіє. До нього вже доходили слова Шанталь як через густу мряку і він не міг дочекатися коньяку. Його нудило. Легенько пригадувались часником «кокій сан Жак», тя-

жив кривавий стек «о пуавр». Кислотою підходила сметана і як слід нерозжований, грубо змелений перець палив вогнем. Суміш сирів, розбовтана вином, підходила до горла. Уста наповнювались слиною, яку він нервово ковтав. В голові шуміло й чоло покрилось холодним потом. Він відкинувся на поруччя крісла й заплющив очі. Чекання видалось йому вічністю. Нарешті з'явився Жорж з коньяком і морозивом. Роберт схопив тремтячою рукою чарку й повільно почав ковтати бурштиновий трунок. Шанталь зиркнула питально з-над свого морозива.

Йому трохи відлягло. Трунок осадив збунтовану суміш. Він відкрив очі й винувато посміхнувся до Шанталь.

— Пробач, вже краще. Цілком перевівся, — ствердив він ще раз. Зір його впав на жовте морозиво, яке зі смаком заїдала Шанталь. Воно з темно філетовою прорістю чорної смородини переходило по краях в каламутну рідину, по якій плавали прозорі пухірчики як по великому дощі. І він почув, що вже ніякий найшляхетніший трунок йому не допоможе. Він зірвався, вихопив хустину з кишені, затулив нею повен гіркоти рот, і похитуючись, поспішно вибіг...

Шанталь відложила ложечку з морозивом і хвилину стежила за вогником свічки, що весело пошкварчував, ніби глузуючи з усіх людських слабостей. Пізніше доїла своє улюблене «г'ляс о коссіс». Жорж приніс наперсток міцної кави й заявив, що пан чуває себе значно краще й просить почекати.

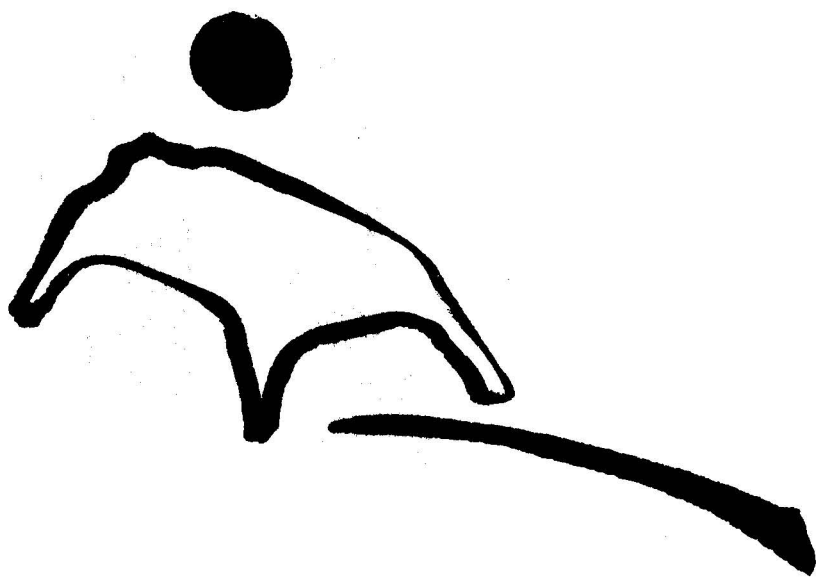
Шанталь зажадала рахунок. І коли Жорж помагав їй надягати плаща, вона промовила з сумом до своїх спогадів:

— Так... Йому вже тільки няньки треба... Я і не думала, що Роберт ще здатний до кохання. Але ж нас в'язало щось більше: витонченість піднебіння. Тепер же він і в цьому не друг і не товариш.

100

100

100

марсель

Марсель любив запах свого дому. Кожного разу, як відчиняв двері, майже автоматично роздував ніздрі назустріч йому й затягався як найкращою цигаркою. Ніколи не намагався проаналізувати свій дім як слід. Бо пощо? Його головним складником був він. Так, він, його доробок, його інженерська голова, його життєва мудрість, його улюблена дружина, зрівноважена й завжди задоволена Жізель, його гарні недурні та елегантні доні. Єдиним дисонансом в цих парфумах його композиції був син Жан-Люк. Свіжий, різкий запах молодого козла. І як така аристократична суміш крові могла дати цій дитині запах ординарного козла?

Як нетерпляче чекав Марсель на його повноліття, щоб нарешті позбутись, разом з відповідальністю перед пра-

вом і своїм сумлінням, цього складника його парфумів. Правду кажучи, він ніколи не любив цієї дитини, яку залишив в пелюшках, а вернувшись з полону, застав вже вередливим, розпещеним, впертим козликом, який пере-креслив всі покладані на нього, як на продовжувача шляхетного роду, надії.

Марсель, не позбувшись жалю, що через збідніння своїх батьків закінчив тільки добру інженерську школу, приготував свого сина до найвищої кар'єри в паризьку «еколь політехнік». І — цілковите фіяско. Молодий козлик, з великими труднощами і з підпиханнями закінчив лише трьохрічну морську школу й їздить тепер по морях, розвозячи банани та продовжуючи свої парубоцькі витівки.

Ух, як добре, що йому вже 21 рік минув. Жодної відповідальності! І головне — для кишені легше!

Ця дитина — це справжня особиста образа, яку важко забути.

А де ж Жізель? Чи ж не чує, що я вже повернувся? А може знову погано себе почуває... Нічого дивного. Бідна Жізель. Лікар казав, що не зважаючи на її зрівноважений темперамент, переходовий вік може принести нез'ясовну втому, роздратування й болі голови.

Жізель і переходовий вік! Хто б подумав, дивлячись на цю струнку, пружну, виплекану жінку. Гладеньке, без жодної зморщки, шовкове личко. Хіба, що кілька сивих волосинок, що я не побачив та не вирвав, примушують наших приятелів рахувати її роки.

Треба не забути дати їй гроші, щоб собі купила якусь стильне намисто чи м'яку пастелеву блюзочку.

Ну, справді, де вона?

Ідальня привітала його теплом та улюбленими мініятюрами. Погляд Марселя любовно затримався на кріслах в стилі Людовіка XVI. Дорого коштували вони йому. Але ж вигідні й гарні. Хоч сидіння широке й поручні також — цілість легка. І яке оббиття він їм видумав! Довго він змагався з жіночим родом. Але переміг.

Він любить їсти без етикетки, без зайвого зусилля. І хоч завжди затикає собі серветку аж під підборіддя, часто буває, що капне щось на крісло. І тому крісла в стилі Людовіка XVI дістали оббиття не з оксамиту чи брокату, а з синтетичної шкіри. Так, із синтетичної... краще підходила б справжня, але вона піднесла б ціну крісел вдвічі.

Але де Жізель?

Жізель він знайшов аж в бібліотеці. Сиділа за письмовим столом і читала листа. Ніжно провітавшись, Марсель опустився у крісло напроти.

— Ух, як приємно, що сьогодні субота. Відбув бюро й по обіді зможу використати свою сіесту якслід. Я ж без пообідньої дрімоти нічого невартий. А ти, моя кокоот, як себе почуваш? — Виглядаєш чудово. Що за колір личка! І ця нова зачіска. Не погано, але я ще до неї не звик.

— Щось зранку голова боліла, але ось прийшов лист від Жан-Люка й мене розвеселив. Подивись на фото. Цілком, як паша: сам один між п'ятьома дівчатками. Видно, що з добрих родин. Гарно зачісані й з смаком одягнені. І щасливий же який, як паша... О, ні. Не як паша. Придивись, Марсель. Він тут цілком на «Посейдона» ван Донгена схожий.

Марсель поволі зняв окуляри, витягнув з бічної кишені інші, до читання, похував на них, протер і надів.

— Ну, покажи. Схожий?! Ясне волосся, вже лисавий, а мордочка перепита й глупа, глупа... Та ж у ван Донгена хоч іскорка презирства до людської глупоти пробивається через самозадоволення самця. А у Жан-Люка — чистої води глупота.

— О, Марсель, ти надто суворий. Це ж дитина воєнних років і до неї треба підходити інакше, ніж до дітей, вихованих в нормальні часи. Знаєш, він цілком як мій батько!

— Ну, твій батько!.. Знаєш, я щойно від нього. Заїхав по бюрі на хвилинку. Бідний Роберт, з ним цілком погано... Кажу тобі, моя діагноза правильна: у нього

склероза мозку в повному розквіті. Сидить перед телевізором, пляшка коньяку коло нього, попива й дрімає. На мої запити про здоров'я, підніс одну повіку, глянув мутним оком і розреготався. Каже: — цілком добре. Як ніколи. — І давай про свою теорію переселення душ не тільки у тварин, але й у предмети. Бідний! Він вже цілком гага. Каже мені: — Слухай, мій дорогий зятю! Ну, вгадай, в що я по смерті перетворюся? Кажу йому: — Може в канарка?

— Тьху, також знайшов. Шукай краще. Як вгадаєш, все майно на Жізель запишу, а Данелеві дулю...

Вгадував я, вгадував, аж упрів і кажу: — І майна вашого не хочу й не хочу знати, чим ви по смерті станете.

А він тільки регоче. Заплющив мутне око, щось у нього друге вже не підноситься — моя діагноза правильна: склероза прогресує. Потягнув з пляшки коньяку й каже:

— Ну й недогадливий ти, мій дорогий зятю, недогадливий. До тонких ти ніколи не належав... Підніс тремтячою рукою чарку, вмочив губи, посмакував і каже: — Та жіночим бюстгальтером! Розумієш? Так, так. Жіночим бюстгальтером. Знаєш, таким прозорим, з мережива кольору тіла. Тепер такі в моді. І конче на великі груди. От такі...

Старечими, тремтячими руками показує які. Цілком вже з глузду з'їхав старий розпусник. Йому вже недалеко до кінця. Хоч би не здумав умирати літом. А то буде як з твоєю святої пам'яті дорогою мамою. Тут треба у відпустку їхати, а вона все не може вмерти...

— Марсель! Перестань. Я не люблю як ти так говориш про маму.

— Але ж, дорога Жізель, в житті треба якнайскорше позбутись ілюзій і всі речі називати по-імені. Не гнівайся, моншу. Але скільки ми мали з твоєю мамою морокки, то ти ще й сама не забула. Знаєш, залишімо старих! Скажи мені краще — ти вже щось придумала на літо?

— Марсель, поїдьмо може на Азорські острови?

— Та що ти, Жізель. Та ж мені казали, що там літом у готелях майже ніколи теплої води нема!

— Ну, то може до Італії? Ми ж там ніколи не були.

— Ну, це за ніщо в світі! Та ж всі наші крамарі в Італію їдуть. Як подумаю, що може б прийшлося зустрінутись з нашим різником та ще й йому руку подати. Ні, ні. Знаєш що? Поїдьмо, як завжди, в нашу дорогу Нормандію. До своїх.

*

Роберт рішив не запізнити своїх з літнім відпочинком й помер навесні. Але не від склерози, як передбачав Марсель, а від . . . старечої туберкульози.

В родині вибухла паніка. Кожне бліде невиспане обличчя, підбиті очі, спалені губи, вогкі руки були проаналізовані. Що вже й казати про подразнення горла чи кашель. Щойно докладні лікарські оглядини з пересвітлюванням та аналізами крові принесли всім полегшення.

З похороном затягнулось і замучена туберкульозою душечка не змогла покинути земної обителі страждань після трьох приписаних днів. Вона й не поспішала. Бо й чого? Прожила своє життя як могла найкраще й перебування як не в пеклі, то в чистилищі було запевнене. Тим краще. А то ще довелося б раювати з своєю вірною Колет. А так, хоч може затепло буде, але завжди знайдеться змога між змінами смоли на різnorodність жіночих форм оком кинути. Бож, відпокутувавши, він повернеться на землю конче бюстгальтером . . .

— Що за приемність бути на своєму власному похороні! Хто за життя не мріє про це? — роздумувала душа, проникнувши до церкви через шпарку причинених дверей.

Було ще пусто, тільки обслуга запалювала світло, пересувала квіти, перевірювала мікрофон.

— Похорон першої кляси. Не відважились інакше. І кому це потрібне. Хіба з вдячності, що їм свої гроші записав. Я не відважився . . . Дурень! Краще б було їх подарувати . . . Тільки не бідним! Хоч бідні нам потрібні.

чи ліниві тикви мостового освітлення. Ледь-ледь освітлений берег мерехтів порваною кардіограмою. Ейфельова вежа, витягнувшись жирафою, заспано блимала своїм жовтим оком. Таємничо шуміло місто.

— Добре я вибрав день. В суботу ввечорі тут ні здохлого kota. Сметанка або у театрі, або на селі. Голота по кінах, а «пті буржуа» перетравлюють обильну вечерю у кріслах перед телевізором. Ну, поможи піднести міх, Жізель!

Притиснутий черевом до мостового поруччя, міх розкрив широко горло та почав вивертати свої нутроці. І чого там не було. І впхане не якебудь, а з інженерським знанням, залежно від питомої ваги: від найважчого до найлегшого. Першими зашуміли сріблястою метелицею покришки з йогуртів. Їх наздігнав чорний циліндер, повний спогадами перемог над жіночою статтю. Скорчене конвульсійно віяльце розкрилось поламаними крилами й полетіло вниз. Закружляли в такт вальса шматки пожовтілого тюлю, здушені в кульки. Чорними ковтунами осідало жіноче волосся, Щубовсьнули рожеві черевички, а за ними барабаним дріботінням задзеленчали понадламувані ножі й виделки, понадбивані статуетки, вазочки, пляшечки, безвартісні медалі, надщерблений посуд...

Хвилі ріки, як голодне стадо риб, відкривали ротища й ковтали, ковтали...

Марсель вкинув пустий міх до автомобіля й включив мотор. Поїхали в напрямі дому.

— Ну, упорались. П'ять субот пішло, але помешкання вичистили. Ну, чи не добре я придумав, Жізель?

— А мені прикро, Марсель. Жив батько, трудився, збирав, щось при цьому думав. А як умер, то всі спогади в мішок і викинули у Сену, як щось непотрібне.

— Ти добре сказала: як щось непотрібне. Певно, що непотрібне. Може воно для нього й мало якусь вартість, але для нас? Краще б конто в банку більш заокруглене лишив, ніж це сентиментальне сміття.

— Марсель, чи наші діти по нашій смерті також так будуть вичищувати?

— Ну, ти у мене справді романтична голова. Чи не бачиш, що я купую тільки вартісні речі. От хоч би й моя колекція мініатюр.

— Може й масш рацію, що все це непотрібні сентименти, але у мене на душі, ніби батька поховали вдруге.

— Жізель! Не будь дитиною. Та ж не можемо платити за помешкання, щоб у ньому тримати такі спогади. Сотні покришок з йогуртів! Що б про нас сказала двірничиха, якби такими раритетами виповнили ми її відра до сміття. А ти ж сама чула, що за вичищення помешкання зажадали. Та ж за ці гроші ви можете купити у Макса на розпродажу шовку аж на п'ять суkenок.

Але сьогодні навіть перспектива нових суkenок не була привабливою для Жізель. Вона мала таке почуття, якби батька викопали й здерли з нього костюм.

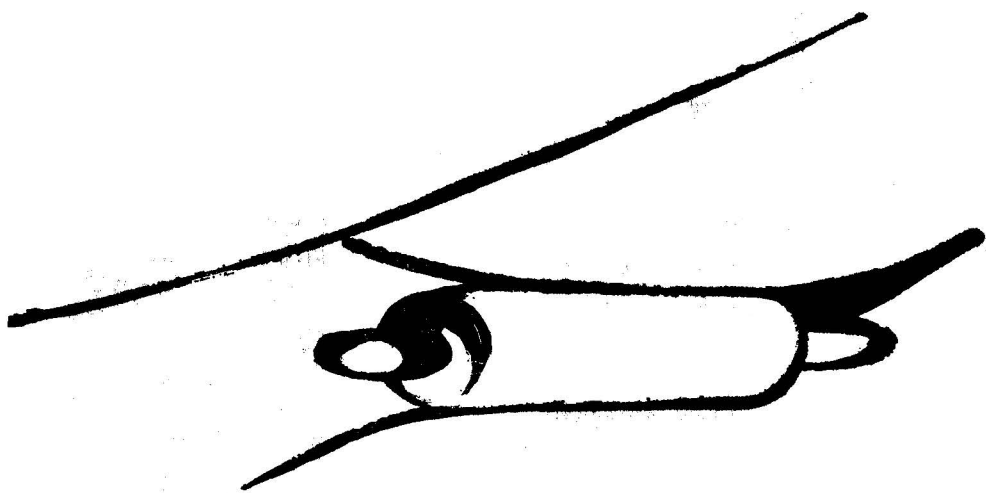
— Знаєш, Жізель — продовжував далі Марсель — покришки, що падали, нагадали мені війну. Я ж був першим французьким полоненим і в таборі доводилось бачити, як вдень бомбардували місто і літаки перед атакою кидали хмари порізаного станіолу, щоб дезорієнтувати радар. От батькова колекція покришок тоді б придалася. А до другої війни знайдуть щось краще.

Перший французький полонений... Я гордий цим. Це ж значить, що не забив ні однієї людини. Але я тобі признаюсь в чомусь. Коли я бачу, як робітник рухається високо на риштованні, то маю велике бажання взяти рушницю й застрелити його. Аж мені стає дивно, що на війні не відважився стріляти. Видно тому, що перший німецький загін, на який ми наткнулись, був піхотою, а не парашутистами! А то я ще б і хреста відваги дістав!... Або на могилі... Ні, краще вже бути першим полоненим.

Автомобіль м'яко затримався. Марсель вискочив першим і допоміг дружині висісти.

— Ну, моя коcot, нарешті вичистились. Починаємо нове життя — тільки для себе, — проказав він, відчиняючи двері свого помешкання.

конкурсні страждання

Одноактна п'еса на 8 картин, нагороджена на VII-му літературному конкурсі СФУЖО.

Дійові особи:

Чистослава Колобок — постійна учасниця літературних конкурсів СФУЖО

Тягнибіда — молодий дантист

Петрик — магістер філософії, працює в бібліотеці

доктор Дуда — лікар, діяч Європейського Руху

професор Гуків — відомий історик

доктор економії Грицьо — громадський діяч

мистець Щіточка — маляр-абстракціоніст

Дія відбувається на екрані першої станції українського телебачення «Вільний світ». У всіх картинах —

однакова декорація: голі стіни, двері, стіл і крісла. У першій і восьмій картинах, стіл стоїть посередині й дійова особа звернена лицем до публіки. В інших картинах — стіл стоїть навкис і дійова особа поводить ся так, наче б провадила розмову з особою, що стоїть збоку й не видна для публіки.

КАРТИНА I.

На сцені — стіл. Обличчям до публіки сидить постійна учасниця конкурсів СФУЖО, Чистослава Колобок.

Чистослава: Дорогі глядачі українського телебачення «Вільний світ»! Мені припала шана в цій вечірній програмі розповісти вам про мої останні літературні страждання, пов'язані з цьогорічним конкурсом СФУЖО. Признаюсь вам щиро, що тема останнього конкурсу не приваблювала мене. Гумореска — та ще й з умовою, щоб головним персонажем була українська жінка. Подумайте ж самі — я ж також українська жінка, це значить, сміятись з себе самої. Ну, можна б посміятись і з інших, це значно легше, але що ж тоді буде з жіночою солідарністю? Вона ж не міт! Ні, це цілком не в моєму стилі. І після короткої роздуми, я вирішила цілковито забути про цей конкурс.

І мені вдалось би забути, коли б не мої домашні та добрі приятелі. Реченець надсилання творів кінчався, як і кожного року, 31. березня. У другій половині березня, мої, знаючи, що я здібна зробити щось тільки в останню хвилину, захвилювались. Відбувся приблизно такий діалог:

— Як, цим разом ти нічого не будеш писати?

— Ні, не буду. Поперше — тема неможлива, а по-друге — я не мушу бути завжди учасницею конкурсу. Зрештою, і так майже кожний раз пишу.

— Але ж подумай, коли всі так робитимуть, то що станеться з самим конкурсом? Це ж на полі літератури

не будь-яке досягнення. Чоловіки, що мають багато організацій, на таке не здобулись. Отже, вам, жінкам, припала священна роля весталки — не дати погаснути вогнищу української літератури...

— Та все це правда, я завжди готова виконувати національні обов'язки й навіть з ентузіазмом, але ж зрозумійте — не лежить моє серце до гуморески... Не лежить.

І я не поступилась. 31. березня привітала я все ж таки з сумом і на потіху дозволила собі випити запашне «уно капучіно» та з'їсти наповнене битими вершками тістечко «Сент Оноре». Кава мене страшенно дратує, а тістечко катастрофічно перехилиє стрілку ваги праворуч. І здавалось мені, що на цьому справа конкурсу на цей рік скінчиться та піде в забуття.

Але на початку травня я одержала лист від дорогої мені людини, а в ньому дослівно таке:

«Чи ви знаєте, що реченець конкурсу продовжено до 31. травня? Ви ще могли б у ньому взяти участь. Але боюсь, що сюжет конкурсу не у вашому стилі...»

Листа я скоренько відклала, щоб відлежався, і знову пішла на каву, але вже без тістечка, щоб усе передумати як слід: безперечно, часу може вистачити — аж три тижні, але ж тема неможлива й справді не в моєму стилі. Отже, треба хіба знайти відповідний підхід до неї. І при останньому ковтку гарячої гіркуватої рідини я дійшла до такого висновку: без допомоги не обійдеться.

Якщо я сама не можу знайти нічого смішного в українській жінці, то може ж інші зможуть. Хто — інші? Відомо — чоловіки. Хто ж може знати краще жінок? Отже, треба мені провести анкету. Але з ким?

Поспішно роблю перегляд усіх шановних громадян нашого великого міста. Починаю знизу і йду вгору: Богдан Тягнибіда? Може бути. Народжений вже в еміграції, почуває себе українцем. Закінчив дантистику, веселий, дотепний, ще неодружений. — Магістер Петрик — працює в бібліотеці. Дуже культурна людина, має молоду дружину й трое маленьких діточок. Підходить. — Док-

тор Дуда — добрий лікар, дуже приємний в товаристві, у вільний час займається Європейським Рухом. — Професор Гуків — старша людина, дуже серйозний історик. — Доктор економії Грицьо — в молодості Дон Жуан, тепер — заслужений громадський діяч, голова трохи не всіх громадських організацій, а почесний майже усіх політичних. Зовсім відповідний. Доложим ще до цього нашого дорогого маляра Щіточку — зрівноважена богема, одружений, від абстрактного малярства переходить поступово в реалізм.

Можна сміливо сказати, що вибір дає картину усієї нашої громади. На цьому й обмежилась, бо зрозумійте, що три тижні це справді мінімальний час. Відвідати шість особистостей, переговорити з ними, передумати все, написати, переписати, занести на пошту, при тому працюючи вісім годин щодня та виконуючи обов'язки дружини й матері.

КАРТИНА 2.

За столом, що стоїть навскіс, сидить молодий дантист Тягнибіда, елегантно одягнений. На столі — відлив щелепів, на ньому — протеза. Час від часу він бере в руки ці символи своєї професії.

— Прошу, прошу, сідайте.

— А, ви цілком приватно, не задля зубів. О, розумію, у вас такі гарні зуби, що рідко вам доводиться відвідувати наші кабінети. Отже, прошу: чим можу вам служити? (Нахабно оглядає свою співрозмовницю згори вниз).

— Що? Що, прошу? Пробачте, я не дочув. (Підскакує). Моя думка про українську жінку? (До публіки): Напевно нова витівка моєї дорогої мамці, яка за всяку ціну хоче мене одружити. Але на цей раз нічого собі сваху прислала. (До співрозмовниці): Але ж відповім вам з приємністю. Давайте тільки речево. (Витягає картку з шухляди й бере перо). Ім'я, прізвище? (записує). Вік? Ну, що ви,

справді не додасте? Стан? Що? 67 сантиметрів?! О, пробачте, я хотів спитати, чи ви одружені? Скільки бракує нам зубів внизу? Жодного! На горі? Жодного! (записує. До публіки): О, це напевно прислана мамцею сваха...

— Отже, бачу, що справді вас цікавить тільки моя думка про українську жінку, а не безкоштовне лікування... Отже... добре. Як ви знаєте, мене записано вже до старих парубків. А я цілком серйозно думаю про одруження і тільки з україночкою. Так, так, тільки з україночкою... І це власне й ускладнює справу. Зрозумійте, дорога пані, — українські дівчата чудові, але... вони дуже поважні, з твердими моральними принципами, сильною індивідуальністю, бездоганні господині, ще кращі мами... Признаюсь вам щиро, коли подумаю про українську дівчину, то боязко мені стає.

— Прошу? Ви хотіли б знати, чи я не бачу чогось смішного, забавного в українській жінці? (До публіки): Тут мене кохана мамця не зловить, о ні!

— Ні, дорога пані, справді ні. Нічого забавного в українській жінці я не бачу. Моє твердження — українська дівчина є надто серйозна, приголомшуюче вища... З кожного огляду надто солідна — навіть щодо ваги...

— Щоб наша розмова залишилась між нами? Я ж джентельмен. Але у мене одне прохання до вас: чи не могли б ви при кожному компліменті про ваші гарні зуби рекомендувати мене, як вашого дантиста? У вас же справді чудові зуби...

— О, ви згодні. Кажете, що ви також джентельмен? Сподіваються, що все таки колись один з ваших чудових зубиків заболить. Отже — для вас замовляти візити заздалегідь не треба й щодо ціни ми домовимось...

КАРТИНА 3.

Той самий стіл, на ньому повно книжок і фото малих дітей. Магістер Петрик, лагідна людина середнього віку, стоїть коло стола.

— О, дуже приємно... Сідайте, будь ласка (сідає сам). Пробачте, дружина зараз, вона зайнята з дітьми.

— Знаєте, у нас ще все мале: треба помити, нагодувати, покласти спати. Ваші, пані добродійко, також були малі, отже знаєте, як це виглядає... Ви в науковій справі? Це цікаво. Напевно треба вам вишукати якийсь рідкий рукопис в нашій бібліотеці. Слухаю.

— А, тільки в напівнауковій справі? Це також цікаво.

— Моя думка про українську жінку? (Підноситься, потім сідає). Але ж, пані добродійко, якнайкраща. Самі суперлятиви. Ви дозволите поцікавитися: до докторату готуєтесь? (За стіною чути дитячий плач. Магістер підскакує, біжить до дверей, відчиняє і висуває голову).

— Лідочко, серденько, Ромчик плаче. Заглянь, будь ласка, що з ним. Я ніяк не можу, у мене гості. (Повертається і сідає — плач стихає).

— Пробачте, ви ж самі знаєте, діти у нас ще маленькі... Про що була мова: про українську жінку?

— Дорога пані — верх досконалости; до всіх обов'язків дружини підходять сумлінно, з любов'ю... Так, з любов'ю. І немає кращої матері як українка... Ви думаете, що я тільки про свою дружину? Між іншим, я можу вам признатись — я її обожаю... (За стіною чути знову плач, більш поскливий).

— О, це Леся, пробачте, (Схоплюється, біжить до дверей, висуває голову).

— Лідусю, серденько, це Леся, заспокій її, будь ласка, у мене ж гості. (Повертається до стола, сідає).

— Ви думаете, що я тільки так про свою дружину? Скажіть, дорога пані, чи в нашій громаді ви можете знайти не зразкову дружину, чи маму? Всі бездоганні...

— Прощу? Чи наші жінки веселі? Але ж безперечно. Це їх найбільший чар. І не тільки веселі, але й співучі.

— Що прощу? Чи можна з них посміятись? Але ж, пані добродійко, не розумію вашого питання. Ні, пробачте, вже голова починає лисіти, але я на своєму віці не бачив нічого ні забавного, ні смішного... (За сценою ди-

тячий плач. На цей раз плачуть всі троє, різними голосами. Магістер підскакує).

— Пані добродійко, ви мені пробачте на хвилинку, але без мого втручання тепер вже не обійдеться. Ви ж вибачите, у вас також були малі діти. (Бере фото зі стола). Прошу, тим часом подивіться. Це наші дорогі цвіркунчики. (За сценою плач зміцнюється). Пробачте, я на хвилинку. (Виходить).

КАРТИНА 4.

На тому ж столі розкидані бляокноти, шприц, картотеки. За столом сидить доктор Дуда у білому кітелі.

— О, приємна гостя. Дуже радий вітати. Давненько вас не бачив. Ви чудово попали, якраз пішов останній хворий. Як чоловік? Як діти?

— Кажете, можна витримати. Ну, так прошу, роздягайтеся. Блюзочку, корсетик, якщо носите, решту потім (шукає в картотеці). Щось не знаходжу вашої картки.

— Не треба шукати? Нічого, я скоренько нову заложу (бере з шухляди чисту картку й пише).

— Чистослава Колобок, заміжня, двоє дітей, пологи без комплікацій. Ваш вік? Вибачте, але я все забуваю. Що, що, що? Ви без віку? (Відкладає перо й дивиться в бік Честослави за куліси).

— Не будете роздягатися?.. Сьогодні не на медичну консультацію? Прошу, слухаю.

— Про українську жінку? О, це добре складається. Давно, думав, як би то українську жінку включити в Європейський Рух. Це необхідно. Прошу, не заперечуйте, тільки ви на це мусите почекаати. Ми, чоловіки, вже маємо в ньому стабільне становище. А це ж найважливіше. Але діяльність слаба... Майже ніяка, от — товариська. Так що з жіноцтвом треба ще почекаати.

— А, ви хотіли б знати мою думку про українську жінку взагалі? Прошу, прошу, це вам до статті потрібне? Я завжди радий допомогти вам своїм знанням.

— Майже до статті? Отже, нам, дорога пані, з жіноцтвом пощастило. Наша земля, завдяки своєму географічному положенню, znana багатством жіночих типів. Всі складники веселки — від найхолодніших до найгарячіших.

— Скоріше про вдачу? Але ж, дорога пані, з вдачею те ж саме: від найхолоднішого нюансу до найгарячішого. Всі вдачі представлені.

— Чи веселі? Ще більш ніж веселі — оптимістки... Непоправні оптимістки й тому сильні духом і тілом. Чи ви чули, щоб якась українка до психіатра ходила? Сама все вирішує, навіть за свого чоловіка. Так, так, сильні духом і тілом. Ось подивіться: наша громада величенька, жіноча клієнтура велика, але самі чужинки. Наші — здорові тілом.

— Чи не бачу чогось комічного в них? (Думає хвилинку). Ні, справді ні. Вони веселі, але не смішні. Зовсім не смішні.

— Але ви все таки змініть блюзочку, тільки блюзочку. Я дозволю собі зміряти ваше тиснення і послухати, як б'ється середенько. Це ж основне...

КАРТИНА 5.

Той же стіл. На ньому повно грубих книг та розгорнутих паперів. На них чорний великий кіт. Професор Гуків сидить перед розкритою книгою і гладить kota.

— Я знаю, що значить ваша візита. Я певен, що ви вирішили робити докторат. Це дуже добре.

— Ви не вивчали історії? Це зовсім не стоїть на перешкоді. Можна було б і з літератури, хоч це не моя спеціальність. Нічого, тему підберемо так, щоб задовольнила і вас, і мене. От хоч би: визначні українські жіночі постаті та їх вплив на нашу історію.

— От бачите, добре попав. Вас це дуже цікавить? Але покищо на менші масштаби?

— Прошу, яке ваше питання? Що я можу сказати про українську жінку взагалі? О, це важко (до кота). Міню, Міню, ходи до мене трохи на коліна (бере кота на коліна та гладить його).

— Моя думка така: в нашій історії, жінки мають належне місце, але в щоденному житті хочуть його мати надто багато.

— Не мусите заперечувати задля жіночої солідарності. Це ж правда. Українська жінка вважає себе центром всього й хоче, щоб увесь світ крутився навколо неї.

— Чому світ мав би крутитися навколо нас, чоловіків? Це цілком зрозуміло, дорога пані. Ми хочемо працювати — а яка жінка хоче, щоб ми працювали для себе? Питаю вас! Вона хоче, щоб ми працювали для неї! Чи ж не правда? Може я надто гостро висловився, але воно так. Українкам треба дечого у чужинок повчитися, але не в історії... В історії, наша жінка себе виправдала. Де ж стільки героїчних постатей як у нас?

— Думаєте, що це якраз і наслідок вдачі української жінки? Можливо, можливо. Ось ще одна цікава точка для вашого докторату.

— Прийшла мода на докторати? Це корисно, а головне для жінок — це дозволить їм виявити себе й у науковій праці. На мою думку, це єдина конкретна ділянка на еміграції. (Гладить кота). Міню, Міню...

— Мої завваги про українську жінку? О, я певний, що ваш докторат буде на відмінно. Прошу, прошу, ставте питання.

— Чи я добре зрозумів? Чи є в нас смішні жінки? (бере кота з колін і кладе між книжками). Ні, ніякого жіночого Санчо Панса не бачу, але питання цікаве саме собою. Не забудьте його у вашій докторській праці.

КАРТИНА 6.

За столом — доктор економії Грицьо. Старший пан, з животиком, в окулярах, елегантно вдягнений. Курить цигарку.

— Пані добродійко, як приємно. Чим можу служити? (здіймає окуляри й з кишені виймає інші, крізь які дивиться на співбесідницю за кулісами).

— Ви так чудово виглядаєте, що про здоров'ячко не слід і питати.

— У жіночих справах? Чудово! Новий комітет закладаєте? Пора, пора. А мене на почесного голову?

— Не бачите потреби ще однієї організації? Але ж, пані добродійко, все жіноцтво мусить бути організоване, обов'язково організоване. Ви, жінки, ще краще вмієте як ми. Не одного нам треба б у вас повчитися.

— Чи українська жінка краща від інших? О... Небо і земля. На власній шкірі переконався. От, бачите, на старості літ одружився з україркою і не каюся... Хочеш на засіданнячко — іди. Хочеш до комітету — прошу. До комбатантів — але ж також. А в свята — все разом. І до церкви, і на панахиди, і на національні свята. Що й казати: українська жінка сама організована, тому й розуміє потребу суспільного, політичного та релігійного життя. Не можна її навіть і порівнювати до чужинки.

— Чи це не відбилось на її вдачі? Гм, скажу вам щиро — відбилось. Наша жінка —авторитетна. Знає, чого хоче, і при цьому так уміє владно тримати нас у своїх ніжних рученятах. Ой, уміє... Дорога пані, що й казати — українська жінка бездоганна!

— Чи весела? О, навіть дуже. Як розійдеться, то й стримати не можна.

— Чи можна з неї посміятись? А, це вже ні! Ні, пані добродійко.

— Чи можна її вважати без хиб? Майже. Хоч і є дрібнички, з яких можна б посміятись, але тільки у себе дома, приватно. У ширшій, національній площині — бездоганна. Вірте мені, маю досвід. Отже, використайте його й подумайте над новим жіночим комітетом, який охопив би ще не організовану решту. Це ж гріх, щоб марнувались наші жіночі скарби. Отже, — до праці, дорога пані.

Я вам завжди готовий служити своїм досвідом, своїми порадами й навіть... кандидатурою на почесного голову.

КАРТИНА 7.

На столі порозкидані пензлі, тюбики з фарбою, пляшечки, лежить палітра. Маляр Щіточка мішає фарбу на палітрі.

— Я справді щасливий, що ви так високо оцінили мою останню виставку. Справді, я маю успіх, але признаюсь вам, що бачу й мої хиби.

— Ви також їх бачите? Вони тільки мінімальні? А чому потрібні?

— А, ви вважаєте, що вони — поштовх до шукання досконалости? Можливо... Знаєте, з тим шуканням досконалости... Це складна річ. Ми ж, мистці, не можемо обійтись без вас, глядачів — ваші реакції, це вірне дзеркало і часто дають поштовх нашому шуканню.

— Власне так воно й є, хоч може ви й не свідомі того.

— Порівняння глядача до вірного дзеркала геніяльне? Як приємно, що маємо спільні думки. Це не небезпечно? (бере тюбик зі стола, витискає дещо фарби на палітру й розмазує пензлем).

— Як глядач відзеркалюється в очах мистця? А зокрема жінка та ще й українська? О, це трохи делікатне питання. Мені навіть важко відповісти так спонтанно. (Бере інший тюбик і витискає фарбу на палітру). Як бачите, я маляр абстрактного, мої полотна не конкретні формою. Я ж творю як велетень, що стоїть на краєчку землі і дивиться на картину всесвіту.

— Сумніваєтесь, чи жінка належить до цих краєвидів? Але ж певно, що так! Всесвіт — це душевний стан і без вас, жінок, наш душевний стан був би дуже бідний. Ось подивіться на це полотно. (Показує на стінку за кулісами). Ви ж відчуваєте цю теплоту цілоти — це власне дотик жіночої руки, що розливається теплом по нашій душі. А ця вогниста цятка — це її іскристий сміх, що

полум'яно знявся. А от подивіться в лівому кутику — переплетення брунатного з чорним. Це її пристрасний гнів темним саваном хоче затьмарити радість цілості. Дорога пані, жінка завжди присутня в нашій творчості. Вона навіть — співтворча, вона необхідна, вона — наша муза! І то притаманна українська муза.

— Ви збентежені цією зливою визнань? Хотіли б ще знати чи не бачу я чого комічного в нашій жінці? Трохи мене дивує ваше питання. Ні, хоч — почекайте хвилинку. (Після задуми) — Хіба що... Але це більш зворушливе ніж комічне. Ви знаєте що? — Це форма її руки між плечем та ліктем. Така кругленька, повна, пружна, могутня і... якщо хочете — смішна.

КАРТИНА 8.

Той самий стіл, звернений до публіки. Обличчям до публіки сидить Чистослава Колобок. На столі карафка з водою і склянка.

— Дорогі глядачі! Ось і перебіг моєї анкети. Підсумки скорі і ясні: ніхто із мною запитаних не знайшов нічого комічного в українській жінці. Самі похвали у кожній ділянці: фізично, морально, національно, як мати, як дружина, суспільно, духово, організаційно та творчо. Аж насувається сумнів: може не посміли висловити свою думку? Чоловіки ж — дипломати. Це також не міг. Але, щоб цей сумнів став певністю, треба було б провести другу анкету, цілком відмінну від моєї, хитрішу... Признаюсь, що тягар впав з мого серця. Що ж, не зважаючи на мою найкращу волю та ентузіязм, я не змогла нічого написати на цьогорічний конкурс СФУЖО. Відклала я результати мого опиту до шухляди і перестала про конкурс думати. Але на цьому не кінець.

— Конкурс вийшов ще раз на арену й ніхто не вгадав би, з якої нагоди. (Замовкає, наливає воду до склянки і п'є ковточками). Пробачте, але ще й тепер не можу

згадувати цього без хвилювання. Уявіть собі... Ви не здогадуєтесь? З нагоди Свята Матері, так, Свята Матері. Приносять мої мені квіти і кажуть буквально таке:

— Дорога мамо. Ось тобі квіти подяки за всі твої турботи. А щоб розвеселити твоє останніми часами стурбоване обличчя, прийми ще від нас цей скромний подарунок. І нічого мені не передають. Ні пакетика, ні книжки. Я здивована питаю:

— А де ж він?

— Ти знаєш, мамо, на цей раз — це духовий подарунок. Коли ти нам читала звіт з твоєї анкети, ми записали його на магнетофонну стрічку. Потім переписали на машинці й ще перед реченцем вислали на конкурс.

— Пробачте. (Бере склянку й п'є). Кажу їм: — Діти, ви що, серйозно?

— Та серйозно.

— Ох, лишенько! Це ж були тільки записки, цілком не оброблені. Ви ж мене скомпромітували! (П'є знову воду й прикладає руку до серця).

— За кого ж ти нас маєш, мамо? Не даром маємо добрі відмітки в школі. Ми ці записки обробили...

— Обробили? Може ще й подавали? То що ж там мого?

— Ти, прошу, не турбуйся, нічого не подавали. Ми тільки пообрізували, але ще щось залишилося. Ми хотіли надати трохи модерного темпу. Повикидали всі твої запити й залишили тільки відповіді. Вір нам, що вийшло чудово, дуже модерно, майже як у піснях кудлатого Антуана.

Що схочу, те скажу,
Як хочу, так пишу...

— Щоб забути про мої конкурсні страждання і невдачу, рішила я, дорогі глядачі, попросити двомісячну відпустку та поїхати десь дуже далеко від вас, хочби й в Африку, куди не доходить українська преса, ні відомості про конкурс. Отже — побачимось аж за два місяці.

ПОЗА ПРОГРАМОЮ

На сцені збоку стіл. На ньому налиті чарки, цигарки, тарілка з закускою. За столом сидять: д-р Грицьо й історик Гуків. Одне крісло вільне. Трохи далі, посередині сцени, сидять, доктор Дуда та дантист Тягнибіда. Маляр Щіточка стоїть, спершись об крісло.

Гуків: Ну й що ви на це все скажете? Справжня напасть з жінками. Приходить тобі знана дорога пані Чистослава й питає — що я думаю про українську жінку (всі сміються). От так просто ножа до горла прикладає: кажи! (всі звертаються до Гукова).

Всі: І що ви відповіли?

Гуків: Ох, свербів язик правду сказати. Як би не присутність мого коханого Міня...

Щіточка: А так при Міньові не відважились?

Гуків: Та що ж: почав я добре, майже гірку правду. Кажу: українська жінка уважає себе центром усього, і хоче, щоб увесь світ навколо неї крутився.

Дуда: Ви що, справді? І яка ж була реакція?

Гуків: Гостра. Вона мені сказала, а чому б світ мав крутитися довкола чоловіків?

Грицьо: О, типова жіноча логіка (До Гукова) — І тоді ви її злякались?

Гуків: Та не дуже, але стратегію вивчав: бачу, лихо буде, тож я відразу назад. І то в героїку. Відразу тон дорогої пані Чистослави змінився. Навіть готова докторат робити. О, це їй не легко буде. Візьмусь я за їхню героїку.

Дуда: Ви щось дуже озлоблені на весь жіночий рід. Та ж у нашій історії героїчних жінок не бракує.

Гуків: Та певно, що були. Та й ще будуть. Але я не про цю героїку: я про героїку тиху, щоденну. Далеко нашим до польок чи росіянок, яких нічим не винародовиш. А нашим будьчим заїмпонуеш. Їх чуже та цікаве просто гіпнотизує. І скільки ж то чоловіків загнали вони в угодовство, щоб здобути вигоди. Пригадайте собі хочби історію нашої шляхти. Чи до поляків та москалів не

Йшли вони під натиском жінок, які хотіли вигід та становищ для своїх родин? Тут оте славне дбання про родину нашої жінки-матері в нашій історії насвітлене тільки з одного боку. Так би мовити, — «для кшепеня духа народового», як казали поляки.

Грицьо: Чи не виходить з вас особиста образа? (До доктора). Вона ж і у вас була? (Доктор мовчить). Та ж це не торкається професійної таємниці, докторе. Була?

Дуда: Була.

Щіточка: І ви також не відважились?

Дуда: А ви що хочете, щоб я свою клієнтуру втрапив? Зрештою, зрозумійте — я ж лікар, це сильніше від мене. Наша жінка не зносить ані правди, ані критики. Відразу тиснення підноситься, зростає нервозність, починає мучити нестравність та безсоння. І все це... на чоловічому роді відбивається. Думаймо й про її чоловіка.

Тягнибіда: Ну, йому напевно не з медом.

Грицьо: Та відколи СФУЖО свої конкурси завело, то може не так і зле — жінка має зайняття. (Звертається до Гукова). Беріть, професоре, щось на зубок (підсовує йому тарілку).

Гуків: (Довго вибирає). О, це, але не для мене, це для Міня сховаю. Він дуже любить таку ковбаску.

Дуда: Та, зайняття вона має, але наслідки марні. Жодної нагороди дотепер. А це ж на Колобку важко відбивається. Справді, наші жінки жорстокі й вперті. За таку вірну співучасть могли б хочби їй якусь психологічну нагороду дати. (До Щіточки). Дорогий маестро, а як ви вийшли з положення?

Щіточка: О, бачу, що мені найлегше пройшло. Я відразу в абстрактне. Такого наговорив, що краще вплинуло, як вся ваша медицина. Наша добродійка Чистослава розплилась.

Гуків: Ви тільки не думайте баламутити жінку. Знаю я вас, абстрактну богему.

Щіточка: Ну, за кого ви мене маєте? Я ж у чисто духовій ділянці. Я її — музою назвав.

Тягнибіда: Кого? Чистославу! Ха-ха-ха. Нічого собі, пухкенька музонька.

Щіточка: Та я загально, про українську жінку.

Грицьо: Вона напевно взяла це до себе. Побачите, що до доктора з'явиться, щоб їй лінію дещо обтесав.

Дуда: Вже була (всі сміються). Каже мені: докторе, ви всемогутній, зробіть щось з моєю лінією. Ваша ж дружина в моїх літах — а моїй дружині на десять літ менше — лінія у неї дівоча. Кажу їй: це передовсім справа харчування. Що ж їсте на сніданячко? Вона майже обурилась: як що, пане докторе, та козацьку яєшню на салі, білий хліб з маслом і медом, до того чорну каву з вершками. І це все! Слово вам даю, що все. Я їй кажу, що моя дружина два сухарі й чай з цитриною без цукру. Посумніла, але не піддалась: що ж, видно, що ваша дружина вже народжена тут, не дотримується українських традицій у харчуванні.

Тягнибіда: Уф, панове, бачу, що я добре викрутився. Мене, видно, старопарубоцький інстинкт врятував. Я й справді не знав, що вона до конкурсу матеріял збирає. Думав, що дорога мамця сватати її прислала. То я із страху так розхвалювати став, що вона навіть не відважилась, щоб я їй задурно в зуби заглянув.

Гуків: (До Гриця). Дорогий докторе, щось ви мовчите. Тепер за вами слово.

Грицьо: І слово, і висновки.

Гуків: На висновки ще надто рано, ще ж нашого Петрика нема.

Щіточка: Малечу до сну колише.

Грицьо: Нічого, при ньому повторимо. Отже, дорогі панове. Бачу, що всі присутні добре вийшли з ситуації і не скомпромітували нашого чоловічого роду. Дипломатія — це ж наша зброя. Притисне тебе жіночка до стінки й що відповіси? Все, що хочете панове, але не правду. І не зносить наша жінка, як казав доктор Дуда, ні правди, ні критики. Отже панове: я жінок знаю найкраще

з вас усіх і тому я відразу пішов у дипломатію. Кажу їй: організації ваші чудові, нам треба у вас повчитися...

Гуків: Героїчний пил собі в очі пускають: жінка спартанка, страдниця, героїня, живцем в історію лізе. Знаємо ми їхні організації, знаємо. Ходять, щоб хатою не займатися, або язиком молоти, а перед нами патріотизм розводять.

Грицьо: От, злобні, не перебивайте, чому ж не відважились самі?

Щіточка: Мінью не дозволив. (До Гриця). Отже, як там з організаціями? Це ж ваша спеціальність.

Грицьо: Кажу я їй: ви прекрасно організовані. Розумієте і наші потреби — громадські, політичні та релігійні.

Тягнибіда: О, чудово розуміють. Як подумаю, що бідному таткові за все політичне, релігійне та національне життя від коханої мамці дістається...

Грицьо: Та це правда, але ж правди не можна казати. Спробував би я їй правду сказати, то вже й моя б мене нікуди не пустила. А закінчив я в іншій площині: своєю бездоганністю ви нам потрібні... Ну, чи не добре? Я вас питаю: яку жінку на таке не зловиш? Вірте мені, маю досвід. Головне твердити, що вона вам потрібна, що без неї ви не є повновартісні, що без неї і нашої держави не буде...

Гуків: Хоч і парадокс, але справді — без неї нашої держави таки не буде.

Щіточка: Ой! Панове, лишенько! У мене сумнів: а якщо наша дорога Чистослава не взяла наших оцінок за чисту монету і написала гумореску, висміюючи нас, а не жінок... (Настала мовчанка).

Грицьо: Не може бути. Вірте мені, маю досвід. Наші жінки — наївні. Чим їх більше хвалиш, тим більше вірять. (На сцену вривається задиханий магістер Петрик).

Петрик: Боявся, що вже нікого не застану. Насилу приколював малечу. От, біда з жінками (розводить руками). Молоде, здорове, а цілком собі ради не дає. Ані в

господарстві, ані коло дітей. А нарікає, а нарікає — і це не так, і те не сяк. Нічим не задовольниш, нічим не догодиш (дивиться на присутніх). А ви що так посумніли? Що всі одружені та маєте дітей?

Гуків: Та, ось сумніви є: чим наша дорога пані Чистослава, провівши анкету, не догадалася правди? І на конкурсі, замість жінок, та нас не причесала?

Петрик: Не бійтесь (притягає крісло до стола, бере закуску й їсть). Повірила (жує). Повірила. Передучора зустрів я на вулиці Колобка та й питаю: що ж, встигла ваша дружина написати? — Встигла — каже. — А на яку тему, можна знати? — Та звісно на яку, про героїчну українську жінку (всі разом) Ух...

Грицьо: (Бере чарку). Панове, підходьте, вип'ємо за нашу миду, чарівну, гарну й героїчну українську жінку (всі встають, підходять до стола, беруть чарки й п'ють).

Петрик: За кого ж нам пити? — Наша ж жінка, добра чи погана, але наша.

Дуда: Еге ж, наша... І з нею не так то вже й погано живеться. Тож заспіваємо всі разом потихеньку: «Де згода в сімействі...»

З М І С Т

1. СЛАВОЧКИ	5
2. РИБА	13
3. ЗУСТРІЧ	25
4. «ДВА БОГИ ТЕБЕ ЛПИЛИ»...	39
5. CHEZ MAH	57
6. ОСКАР	65
7. РОБЕРТ	77
8. МАРСЕЛЬ	89
9. КОНКУРСНІ СТРАЖДАННЯ	101

M/M

10638
35
\$685

